

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31e JAARGANG

WOENSDAG 23 OCTOBER 1946

No. 1537

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. W. Lambers; N. J. Polak; J. Tinbergen;

H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;

J. H. Lubbers (Redacteur-Secretaris).

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f26* per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen en buitenland f28 per jaar. Abonnemenen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cent.

Administratie: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408

INHOUD:

Blz.

Het betalingsverkeer tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië door W. Koster.....	679
Verbruik en investeeering in 1947 (I) door Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan	681
Renteberekening over den bezettingstijd door Dr. J. H. Spiegelenberg	683
Van uitbreidingsplan tot streekplan door F. S. Noordhoff	685
De koerswijziging van het Turksche pond door A. L. van Beek Hzn	688
Ingezonden stuk:	
De organisatie der planning door E. Henry met naschrift van Ed. van Cleeff.....	689
Boekbespreking:	
Dr. F. Ketner, Handel en scheepvaart van Amsterdam in de vijftiende eeuw, bespr. door Dr. Th. L. M. Thurlings	691
Aanteekening:	
De monetaire situatie in Oostenrijk	692
Boekaankondiging	693
Ontvangen boeken en brochures	693
Geld- en kapitaalmarkt	693
Statistieken:	
Bankstaten	694

DEZER DAGEN

tusschenphase. In Indië werd de vrede trompet aan den mond gezet; het wapenstilstandssignaal bleef echter voorloopig steken en het geweer in den aanslag. Voor de nabije toekomst is men echter hoopvol. Soe-

tomo blies ten aanval of, met Vergilius: „terribili sonitu tarantara dixit”.

In Nederland zal de Regeering haar ideeën omtrent annexatie weldra bekend maken; voorshands weten we, dat we maar een paar héél kleine stukjes willen. Is het geheel dan de aanspraken waard, die men ongetwijfeld — het is internationale politiek — zal moeten laten varen om dezen wensch vervuld te krijgen?

De boterprijs wordt voorloopig niet verhoogd, omdat er geen margarine is. Zouden de Oostenrijksche economisten hebben begrepen, dat schaarschte aan een substitutie-artikel den prijs van een goed kan drukken? Daarvoor is een voorlichtingsdienst noodig; een nieuwe. Gelukkig heeft thans een adviescommissie aangetoond, dat er plaats is voor een nieuwen leidenden functionaris. Van een nog te publiceren rapport over de radioregeling willen enkelen reeds hetzelfde doen verwachten: toepassing van analogisch denken of begrip voor het tijdgebeuren?

Te snelle — en ook te veel — voorlichting is de plaag der Vereenigde Staten. Minister Byrnes, amper gearriveerd, heeft alweer moeten spreken over het thema Russische vriendschap. „Frappez toujours”, maar het resultaat zijn pijnlijke plekken. Ook voor President Truman. „Let them stand on their feet and not float and swing”, las hij wellicht in Emerson en hij trachtte de toekomstige kiezers vleesch te geven. Daarvoor echter moest de prijs gaan zweven. „One man's meat is another man's poison”. Vele Amerikanen mompelden het woord, dat in Nederland van de aanplakzuilen begint te verdwijnen; zij begonnen, volgens „The Times” van 18 October, hun aankopen te staken. De President heeft echter meer prijzen vrijgelaten, onder verder protest zijnerzijds en van de koopers. Beseft Amerika, dat aan zijn prijspeil en conjunctuur, zowel Bretton Woods, de internationale handelsconferentie, als West-Europa meezweven, zonder parachutes?

Er zijn meer hooge dienaren van Staat in voorlichtingsperikelen. De Engelsche Minister Shinwell, die kortgeleden electriciteitsrantsoeneering onzin noemde, moest zijn medeburgers thans om vrijwillige spaarzaamheid vragen. De Onderkoning van Britsch-Indië en de Gouverneur van Bengalen, geplaatst voor zware beroeringen in Bengalen, hooren zich gebrekkige kennisneming der voorlichting verwijten. Wellicht hierdoor gewaarschuwd, hebben de leiders der in China strijdende partijen besloten elkaar, zonder voorlichters, oog in oog te ontmoeten.

Zijn eigen woord: Turkije deed het, afwijzend, over concessies ten aanzien van de Dardanellen; de Berlijnsche bevolking over haar politieke keuze. Deze was onverwacht, noch onbegrijpelijk; de zijde, waarvan zij directen materielen steun verwachten, is er niet door verschrift.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

Uitgifte van
f 3.300.000,— 3 % OBLIGATIËN
in stukken van f 1000,—
tot den koers van 100 pCt.

Storting kan hetzij in vrij geld hetzij uit lossingsrekening geschieden.

De **INSCHRIJVING** op bovengenoemde uitgifte zal op

MAANDAG 28 OCTOBER 1946

van 9 uur voormiddag tot 4 uur namiddag zijn opengesteld bij onze kantoren te Rotterdam, Amsterdam en 's-Gravenhage. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn aldaar verkrijgbaar.

ROTTERDAMSCHЕ BANKVEREENIGING N.V.
AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.

Brengt de wiskunde ons verder

bij de oplossing van economische vraagstukken? Lees daarover de rede van Prof. Dr. J. B. D. Derksen, getiteld „Wiskunde en Economie”. Verkrijgbaar bij den boekhandel à f 1,25. Desgewenscht toezending franco per post na ontvangst van postwissel ad f 1,35 (incl. verz.k.) door den Uitgever **H.A.M. ROELANTS SCHIEDAM**.

PSYCHOLOGISCH INSTITUUT

o.l.v. Dr. J. Luning Prak
DEN HAAG

Personeelsselectie naar aanleg en capaciteiten verhoogt de efficiency in Uw bedrijf.

Vraagt inlichtingen

Laan
Copes v. Cattenburch 8
Telefoon 113291

Ir. H. Vos

Enige kwantitatieve onderzoeken over de betrekkingen tussen overheidsfinanciën en volkshuishouding

38e publicatie van het *Nederlandsch Economisch Instituut*

Prijs f 9.—*

(Prijs voor leden en donateurs van het N.E.I. f 6.75)

Verkrijgbaar in den boekhandel en bij de uitgevers
DE ERVEN F. BOHN N.V. — **HAARLEM**

Annonces voor het volgend nummer

dienen uiterlijk Maandag 28 October a.s. in het bezit te zijn van de administratie, Lange Haven 141, Schiedam

DE BANK

HEEFT VESTIGINGEN
IN ALLE PLAATSEN
VAN EENIG BELANG
IN NEDERLAND EN
CORRESPONDENTEN
OVER DE GEHEELE WERELD

ROTTERDAMSCHЕ BANKVEREENIGING

200 VESTIGINGEN
IN NEDERLAND

Naaml. Venn.

Hollandsche Belegging- en Beheer-Mij.

Anno 1930
Heerengracht 320 - Amsterdam

Beheer en Adviesgeving
voor
**PENSIOENFONDSEN,
STICHTINGEN,
ONDERNEMINGEN
EN PARTICULIEREN**

Commissarissen:

Prof. Ir. I. P. de Vooy;
Drs. J. H. Gispens;
Mr. I. E. Scholtens.

Directie:

Gerlof Verwey;
Dr. F. Ph. Groeneveld;
A. C. Leeuwenburgh.

R. Mees & Zoonen

Anno 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

Rotterdam

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen
Amsterdam (alleen Assurantie)

gispens

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

**Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam**

DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ N.V.

OPENT
DOCUMENTAIRE CREDIETEN TER
FINANCIERING VAN
GOEDEREN-IMPORTEN

Hoofdkantoor: Amsterdam
Kantoren in binnen- en buitenland

HET BETALINGSVERKEER TUSSCHEN NEDERLAND EN NEDERLANDSCH-INDIË.

Op grond van de nauwgezette bestudeering van den economischen en financieelen toestand van Indië, en nadat terzake door de o.a. daartoe ingestelde Commissie Valutaverhouding Overzeesche Gebiedsdeelen van advies was gediend, is ingaand 7 Maart 1946 de koersverhouding tusschen den Nederlandsch-Indischen en den Nederlandschen gulden, welke gedurende den oorlog een dispariteit van 40 pCt. vertoonde, wederom gesteld op 1:1, hetgeen een depreciatie van den internationaal duidelijk overgewaardeerden Indischen gulden met rond 28½ pCt. met zich bracht. Het herstel van de pariteit beteekent echter niet, dat de Indische gulden een afgeleide valuta is — zooals tevoren het geval was — integendeel, bij deze gelegenheid is duidelijk gesteld, dat, hoewel op goede gronden een verhouding 1:1 thans gewenscht is, de Indische gulden zijn eigen niveau zal dienen te vinden in overeenstemming met de specifiek Indische factoren, welke daarop haar invloed uitoefenen. Het is uiteraard nog te vroeg om deze factoren meer in concreto voor Indië te bepalen, zolang de ontwikkeling van den economischen en financieelen toestand van dat deel van het Rijk nog zooveel onzekerheden bevat.

Niettemin was een spoedige hervatting van het betalingsverkeer op den nieuwen koers uitermate urgent, dit in het bijzonder met betrekking tot het verkeer met Nederland, waarin zich al aanstonds zeer dringende vragen voordeden, zooals die, welke verband hielden met de repatriëering van eenige tientallen duizenden landgenooten. Daarnaast drongen zich in snel tempo vele problemen op met betrekking tot de herleving van het commercieele en financieele verkeer.

Teneinde zoo spoedig mogelijk te komen tot het aangeven van de belangrijkste richtlijnen voor het betalingsverkeer, werd door de ministers van Financiën en van Overzeesche Gebiedsdeelen overgegaan tot het bijeenbrengen van een aantal deskundigen, kundig vooral op het stuk van de financieel-monetaire relaties van beide gebiedsdeelen, waarbij de vorm werd gekozen van een Nederlandsche en Nederlandsch-Indische Financieele Delegatie, onderscheidenlijk onder leiding van Mr. L. J. A. Trip, toentertijd President van De Nederlandsche Bank en L. Götzen, Directeur van Financiën. De delegaties hebben van begin Maart tot medio Juli in Nederland beraadslaagd, terwijl daarna een Nederlandsche delegatie de besprekingen te Batavia heeft voortgezet, waarmede de eerste fase van de herleving van het betalingsverkeer tusschen beide gebiedsdeelen is besloten. Te Batavia namelijk werd overeenstemming bereikt over de Voorloopige Regeling van het Betalingsverkeer tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië, welke regeling op 10 September jl. door den Ministerraad werd goedgekeurd.

Alvorens op bedoelde regeling nader in te gaan, is het noodig de aandacht te vestigen op enkele van de voornaamste vraagstukken in het economische en financieele verkeer tusschen beide gebiedsdeelen. Zonder bepaalde kennis van de feiten is het reeds duidelijk, dat deze regeling niet meer heeft kunnen zijn dan de eerste dam door het moeras van moeilijkheden en armoede, waarin Indië is geraakt. Ook, dat deze regeling de basis vormt voor de crediethulp, welke Nederland aan Indië verstrekt en zal verstrekken.

Tot goed begrip van zaken dient men zich, ondanks de koersverhouding 1:1, te realiseeren, dat de gedachte van „gulden is gulden” tot den verleden tijd behoort, met andere woorden, dat Nederland en Indië in beginsel twee van elkander los staande monetaire sferen zijn. Zij zijn dit in wezen steeds geweest, doch men

heeft dit door tal van omstandigheden niet erkend. De uitdrukking van deze waarheid is, indien men het verschijnsel van de tijdelijke koersdispariteit na den eersten wereldoorlog buiten beschouwing laat, in feite begonnen met het instellen van een deviezencontrôle in Indië op 10 Mei 1940, het tijdstip, waarop de inval in Nederland plaats had. Sedertdien vaart Indië, ten aanzien van zijn buitenlandse betalingsverkeer, een in vele opzichten zelfstandigen koers. Nederland en Indië zijn dus gescheiden deviezensferen, voor Nederland is de Indische en voor Indië is de Nederlandsche gulden een vreemde valuta, voor Indië is de Nederlandsche gulden op langen termijn bezien zelfs de meest schaarsche valuta. Afgezien van de banden en de verbondenheid, welke in deze situatie op economisch en financieel-monetair terrein bestaan en verder zullen kunnen worden ontwikkeld, is het goed de bedoelde gescheidenheid duidelijk als beginsel te onderkennen.

In het licht hiervan kunnen enkele van de belangrijkste problemen in de financieel-monetaire verhouding tusschen Nederland en Indië nader worden gezien. In de eerste plaats moet de positie van Indië als debiteurland in aanmerking worden genomen. Zonder op de bijzonderheden daarvan in te gaan, kan zij voor Indië worden gekarakteriseerd door de noodzakelijkheid een overschot van den goederenexport boven den goederenimport te handhaven, voldoende om de passiefposten op de betalingsbalans, in hoofdzaak bestaande uit de aflossing, de rentebetaling en de overige vormen van belooning van de in het land geïnvesteerde kapitalen, te dekken. Andere belangrijke actiefposten bestaan op de Indische betalingsbalans niet, behoudens die, welke betrekking hebben op nieuwe investeringen.

De schuldverplichtingen van Indië dienen uiteraard te worden erkend, in het bijzonder met het oog op de zeer groote nieuwe investeringen, welke zullen moeten plaatsvinden voor herstel en reconstructie, en waarvan de belooning niet door een precedent van schuld-schrapping of door een onbepaald uitstel van betalingsverplichtingen mag worden bedreigd. Niettemin zullen voortsomgerekte beperkingen van de beschikkingsmacht over oude saldi niet te voorkomen zijn.

De probleemstelling moge door een eenvoudig voorbeeld worden geïllustreerd, een voorbeeld, dat tot velen duidelijk zal spreken, omdat juist in dit geval dagelijks het bestaande misverstand blijkt. Indien een gerepatriëerde uit Indië, waar hij een tegoed, d.w.z. een creditsaldo in Ind.crt. bezit, bijvoorbeeld bij het Gouvernement of bij een Indische bankinstelling, dan kan hij daarover in Nederland slechts tot de daartoe gestelde overmakingsgrenzen beschikken. Hij bezit Indische en geen Nederlandsche guldens¹⁾. Indië als geheel heeft groote verplichtingen in Nederlandsche guldens, grooter dan in welke andere valuta ook, en kan zich die Nederlandsche guldens alleen verwerven, hetzij door export van goederen naar Nederland, hetzij door omzetting van andere valuta — bijvoorbeeld dollars —, welke het eveneens uit export moet verkrijgen (in dit geval naar dollarlanden) in Nederlandsche guldens, dan wel uit een door Nederland te verlenen crediet in Nederlandsche guldens. De inkomsten van Indië uit den export zijn echter nog gering en dienen wel in de eerste plaats te worden bestemd voor de aanschaffing van de allernoodzakelijkste verbruiks-goederen en andere importartikelen voor Indië zelve. De belangrijkste bron van Nederlandsche guldens is

¹⁾ Gerepatriëerden, die een saldotoegoed in Nederland in Ned. crt. bezitten, kunnen, daar zij bij verblijf in Nederland als ingezetenen in den zin van het Deviezenbesluit 1945 worden aangemerkt, daarover beschikken in overeenstemming met de Nederlandsche deblokkeringsregelen voor oud geld. In een zelfde positie verkeerden de houders van Indische postspaarbankboekjes, daar hiertoe door de Indische postspaarbank vanouds een regeling is getroffen met de Rijkspostspaarbank terzake van de overschrijving van boekjes en zij voorts voldoende fonds in Ned. crt. bezit.

derhalve het door Nederland aan Indië verleende crediet. Dit wil — om bij het gekozen voorbeeld te blijven — zeggen, dat in het algemeen gesproken de gerepatrieerde elken gulden, dien hij ontvangt, krijgt uit het Nederlandsche guldencrediet, dat in Nederland dus in groote mate inflatorisch werkt. Zijn saldo in Ind.crt. in Indië wordt met de hier verrichte uitbetalingen verminderd, hetzij rechtstreeks, dan wel door het toelaten van een debetvoorschotpositie tegenover zijn (om intern monetaire redenen) geblokkeerd creditsaldo, met als uiteindelijk resultaat, dat de debetpositie van Indië als geheel in Nederland wordt ver groot. Teneinde de bedoelde schuldvergroting van Indië in Nederland te remmen en tevens het inflatorisch effect daarvan in Nederland te verkleinen, is de betaling in Nederlandsche guldens aan limieten gebonden, opgenomen in een schema, waaromtrent gedurende de eerste besprekingen van de eerdergenoemde Financiële Delegaties overeenstemming werd bereikt. Deze limieten dragen vooralsnog het karakter van een noodregeling, welke tot doel heeft de betrokkenen in staat te stellen in hun levensonderhoud op bescheiden wijze te voorzien en de eerste kosten van aanschaf van kleding e.d. in Nederland te kunnen bestrijden. Bedoelde limieten zijn voor iedereen geldend, slechts is bij wijze van uitzondering een geringe verruiming toegelaten voor personen, die voor zaken of dienst in opdracht van een Indischen opdrachtgever in Nederland vertoeven.

Dit voorbeeld, hoewel op zich zelf niet overwegend belangrijk, is instructief, aangezien alle overige betalingen voor en door Indië in Nederland door het zelfde restrictieve principe worden beheerscht. Zoo kunnen de kantoren in Nederland van in Indië werkende bedrijven slechts over een zoodanige overmaking van haar Indische saldi beschikken als strikt noodig is voor de instandhouding van haar Nederlandsche organisatie. Indien men wil bedenken, dat deze Nederlandsche organisaties dezelfde zijn als die, welke in groote mate het economische initiatief en den ondernemerszin in Indië weer zullen moeten ontplooiën, dan is het niet moeilijk zich voor te stellen, dat deze situatie voor haar weinig bevredigend is. Zij bezitten in Indië belangrijke geaccumuleerde creditsaldi in Ind. crt., in het bijzonder als gevolg van het feit, dat haar bedrijf in Indië in 1940-'42 op een verhoogd activiteitsniveau is voortgezet, terwijl de mogelijkheden tot remise door de bezetting van Nederland ontbraken. Tegenoverbedoelde accumulaties heeft gestaan een dekking, zijnde het overschot van valuta-inkomsten boven valuta-uitleggingen, zich o.a. uitende in een toekening van den Indischen goudvoorraad. Deze dekking is voor een aanzienlijk deel verbruikt, eenerzijds ter bestrijding van de kosten van de actieve deelneming van het Koninkrijk in den oorlog, welke groote offers eischte, anderzijds ter betaling van de voor het nieuwe Indië door de uitgeweken Indische Regeering aangekochte voorraden.

Het beschikbare Indische valutavermogen, alsmede de loopende valuta-inkomsten uit den nog geringen, doch geleidelijk toenemenden export, wordt thans, zooals reeds werd gememoreerd, in eerste instantie aangewend voor den aankoop van de meest urgente goederen, waarvan de rangorde van aanschaffing wordt vastgesteld in het kader van het algemeene Indische reconstructieschema. Dit zijn in hoofdzaak drie categorieën, t.w. de zoogenaamde „inducement”-goederen, transportmiddelen en verkeers- en verbindingsmaterialen en voorts kapitaal-goederen voor het weder in productie brengen van kapitaalintensieve bedrijven. Indië verkeert in een situatie, welke wel eens is vergeleken met die van een ernstig zieke, die nog eenig geld bezit en voor de keus

staat, hetzij dit geld te besteden voor de betaling van een deel van zijn schulden en groote kans te loopen zijn aardse bestaan te eindigen, dan wel zich voor zijn geld medicijnen en versterkende middelen aan te schaffen om zich na beterschap aan productieven arbeid te kunnen wijden, teneinde met de opbrengst daarvan zijn nog onbevredigde crediteuren te voldoen en daarboven de gewenschte welvaart te bereiken. De keus is derhalve gevallen op het uitstel van betaling van oude schuldverplichtingen en op bevordering van het herstel van het economische apparaat in het land. Het kan zich hierbij niet zonder verderen steun uit de armoede en chaos ~~te~~ verheffen. Het dient in dit opzicht te worden geholpen. Dit is een plicht, welke door Nederland wordt verstaan en waaraan op een wijze wordt voldaan, welke nog niet op de juiste waarde wordt geschat, nu de staatkundige problemen nog het meerendeel van de aandacht opeischen. Er is in de hedendaagsche wereld geen voorbeeld als dat van Nederland, zelf gebukt onder de vele problemen van herstel en wederopbouw na een désastreuzen oorlog, dat bovendien een groot deel van de financiële zorgen van een gebied met 70 miljoen inwoners op zich neemt.

Indië zal echter ook op andere wijze moeten worden geholpen, nl. door buitenlandsche credieten en door crediethulp van de bij de Bretton Woods geschepen organisaties, t.w. de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling en het Internationale Monetaire Fonds. Wat de buitenlandsche credieten betreft, heeft Indië tot dusverre pas één belangrijk crediet ontvangen, nl. het zgn. „surplusgoederencrediet” van \$ 100 miljoen ter financiering van de uit de geliquideerde Amerikaansche Zuid-Pacificbases aangekochte voorraden. Daarnevens bestaat uitzicht op de succesvolle beëindiging van de besprekingen inzake een Australisch crediet van £ 7,5 miljoen. Op den steun van de genoemde internationale organen is nog geen beroep gedaan. Al met al is de tot dusverre ontvangen credietsteun onvoldoende om te kunnen voorzien in het tekort op de betalingsbalans, hetwelk tot en met 1948 naar taxatie f. 1,5 milliard zal bedragen. Het is dus ongetwijfeld van essentieel belang, dat Nederlandsch-Indië, hetwelk vooralsnog als deel van het Koninkrijk mede deel neemt in de Bretton Woods-overeenkomsten, als „devastated area” zal kunnen gebruik maken eenerzijds van de credietmogelijkheden van de Internationale Bank, anderzijds aan de noodige liquide reserves kan worden geholpen door het Monetaire Fonds.

De financiering van het herstel dient mede den grondslag te leggen voor de hervatting van de nakoming van de oude schuldverplichtingen. Het is van belang deze laatste, zij het zeer in het kort, aan een nadere beschouwing te onderwerpen. Zij kunnen in hoofdzaak worden onderscheiden in die van de Overheid en die van particulieren, hetzij natuurlijke of rechtspersonen. Van de gouvernementsschuld is ca. f. 1 milliard in Nederland betaalbaar, terwijl de vlotende schuld in Nederland een bedrag van f. 600 miljoen nadert. De geaccumuleerde, in de bezettingsperiode grootendeels onderbroken schuldendienst, vormt een voorloopig zwaar drukkende transfersverplichting, zij het ook, dat deze zich niet in een acute remisebehoefte ineens, manifesteert. Daarnevens bestaan Indische remiseverplichtingen van het Gouvernement voor de betaling in Nederland, terzake van de gedurende de bezetting in Nederland betaalde pensioenen en salarissen, waarbij speciaal de aandacht op de intering op de kapitalen van de Indische pensioenfondsen valt, terwijl voorts Nederlandsche guldens vereischt zijn voor de vergoeding van oorlogsschade en rehabilitatieuitkeeringen van inmiddels gerepatrieerde ambtenaren.

De tweede categorie van schuldverplichtingen omvat de remiseverplichtingen van de in Indië vooral in de periode Mei 1940 tot Maart 1942 geaccumuleerde bedrijfsoverschotten, winsten, vrijgekomen afschrijvingsbedragen, in Indië verdiende kosten van Nederlandsche en in het buitenland gevestigde kantoren, besparingen van inmiddels voor goed uit Indië vertrokken personen, kortom alle creditsaldi, welke zich door het ontbreken van remisemogelijkheid na 10 Mei 1940 noodgedwongen in de Indische huishouding hebben moeten vormen. De orde van grootte van deze schuldverplichtingen zal naar raming liggen tusschen f. 700 miljoen à f. 1 milliard.

Alle genoemde saldi zullen voorloopig niet kunnen worden getransfereerd zonder een geval voor geval te verlenen vergunning van het Nederlandsch-Indische Deviezeninstituut. Algemeene limieten zijn, zooals reeds werd opgemerkt, gesteld voor de overmaking door en ten behoeve van gerepatrieerden, terwijl in het algemeen een beperkte remise wordt toegestaan ten laste van Indische creditsaldi voor de financiering van de in Nederland gevestigde kantoren van in Indië werkende bedrijven.

Uit het vorenstaande moge zijn gebleken, dat voornog voor een min of meer grootscheepsche afwikkeling van de „oude” schuldverplichtingen het doek is gevallen in afwachting van een volgend bedrijf, waarvan de strekking nog omhuld is door de neyelen van de toekomst. Niettemin zal door de zijdeuren eenige passage mogelijk zijn, voorzover dat verkeer absoluut onafwendbaar is, waarbij het in het bijzonder afhankelijk zal zijn van de beantwoording van de vraag, in hoeverre het toelaten van dat verkeer noodzakelijk is voor den wederopbouw. Immers, het Nederlandsche deel van de bedrijven, welke ook tot Indië haar activiteit uitstrekken, kan zich niet voorbereiden op de hervatting van haar werkzaamheid in Indië zonder over middelen te beschikken. Vóór Mei 1940 vloeiden deze middelen haar door middel van vrije remises regelmatig toe en zij keerden in meerdere of mindere mate terug in de financiering van het Indische bedrijf. Deze kringloop kan niet voor langen tijd worden onderbroken. Of er zal transfer van Indische creditsaldi moeten worden toegestaan — en dit kan alleen met dekking, hetzij in exporten dan wel in andere valuta of goud — of de beschikbaarstelling aan de Nederlandsche vestigingen zal dienen te geschieden door Nederland bij wijze van voorschot, dus op additioneel crediet.

De grootste aandacht valt thans echter op de herleving van het nieuwe loopende betalingsverkeer. Gezien de spanningen tusschen de twee guldensferen is het onafwendbaar, dat bedoeld nieuw verkeer langs vrij strakke lijnen dient te worden gekanaliseerd. Dit is geschied in de Voorloopige Regeling van het Betalingsverkeer tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië, tot stand gekomen als één van de resultaten van het aanvankelijk in Nederland en vervolgens in Indië gevoerde overleg. In een volgend artikel zal daarop nader worden ingegaan.

Drs. W. KOSTER.

VERBRUIK EN INVESTEERING IN 1947.

I.

De publicatie van het Centraal Economisch Plan 1947 en vooral de radiorede van den Minister-President over het regeeringsbeleid ten aanzien van loonen en prijzen hebben, voor het eerst na de bevrijding, de mogelijkheid geopend voor een vruchtbare discussie over de economische politiek.

In het labyrinth der onderling tegenstrijdige regeeringsmaatregelen heeft Dr. Beel thans een vaste lijn getrokken: geen verdere verhooging van geld-

loonen, lagere prijzen voor den consument — en vóór alles: opvoering van de arbeidsproductiviteit, omdat dit de eenige weg is tot bereiking van het doel, waarmee ieder Nederlander moet instemmen: het herstel van Nederlands vroegere welvaart.

Het is nu maar de vraag, welke consequenties men aan dit goede, zij het wat late, begin zal verbinden. Het Centraal Economisch Plan 1947 geeft op deze vraag een voorloopig antwoord. Want het voorbericht van dit officieele stuk zegt duidelijk: „De Regeering heeft besloten de in deze nota genoemde cijfers betreffende consumptie, investering en buitenlandschen handel als uitgangspunt van haar beleid op economisch, sociaal en financieel terrein te beschouwen”.

Gelijktijdig met het Plan 1947 verscheen de Nota betreffende den toestand van 's Rijks financiën. Zij bevat, blijkbaar om den samenhang met het Plan te onderstrepen, nog eens een textueel herdruk van vele cijfers en toelichtingen uit het Plan — hetgeen ietwat verkwistend lijkt in dezen tijd van bezuiniging. Maar wat den lezer het meeste treft, is, dat de minister van Financiën, na de plannota zoo uitvoerig geciteerd te hebben, zich geheel van dit stuk losmaakt en spreekt van het inflatoir effect van zijn begroostingstekort, terwijl enkele bladzijden tevoren in het citaat reeds is aangegeven, dat men dit tekort wil dekken door middel van leeningen. Na eenige discussie met zichzelf, keert de Minister tot de noodzaak van leenen terug. „Niettemin”, zegt hij, „gaat het niet aan, voorzover deze mogelijkheden baat geven, te spreken van een vermindering van het inflatoir effect. Immers, voorzover de Overheid de vrije spaargelden tot zich trekt, vervalt voor het bedrijfsleven deze mogelijkheid. Hierdoor is het bedrijfsleven in versterkte mate aangewezen op bankcrediet, zoodat het inflatoir effect zich slechts blijkt te hebben verplaatst”.

Maar ook deze conclusie is in strijd met de cijferopstelling van het Plan. In het Plan „loopt alles rond”; alle rekeningen zijn in evenwicht zonder inflatoir geldcreatie. Men zou bijna zeggen: „tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles”.

Wanneer het vele, nauwgezette en kostbare werk van het Centraal Planbureau practische beteekenis wil krijgen, is het volstrekt noodzakelijk, dat het door den gemiddelden lezer van economische beschouwingen volledig begrepen wordt en dat het nauwkeurig aansluit op de Rijksbegrooting en op de cijfers van de ambtelijke statistiek.

Het Centraal Planbureau heeft zich daartoe zonder twijfel reeds zeer veel moeite gegeven, maar het komt mij voor, dat de geheele cijferopstelling aan duidelijkheid, overzichtelijkheid en controle-mogelijkheid zou winnen, indien men haar samenvatte in één enkelen staat, zooals hieronder aangegeven (Zie tabel op blz. 682).

In dezen staat heeft elke groep van rekeningen één kolom voor de ontvangsten en één regel voor de uitgaven. Als men de rekeningen horizontaal en verticaal in dezelfde volgorde rangschikt, geven de verticale en horizontale tellingen dezelfde reeks getallen; de controle is hierdoor zeer gemakkelijk. Elke post komt slechts éénmaal voor; de onoverzichtelijke verwijzingen komen dus te vervallen. De omschrijvingen in de linker kolom en den bovensten regel geven aan, tusschen welke huishoudingen de betaling plaatsvindt.

Door een eenvoudig codeeringsstelsel van dubbele decimale nummering kan men elken post ondubbelzinnig aanduiden.

De specificatie van elke geldsoverdracht heeft eveneens steeds een tweevoudig aspect, één voor de ontvangst- en één voor de uitgaafzijde; voor de overzichtelijkheid moet men bij de omschrijving consequent één gezichtspunt volgen; in den hier gegeven staat is dat der uitgaafzijde gekozen.

Deze wijze van cijferopstelling maakt het mogelijk het aantal groepen van rekeningen belangrijk uit te breiden zonder de overzichtelijkheid te schaden. En deze uitbreiding is volstrekt noodzakelijk om tot een goed inzicht te komen. Het Centraal Planbureau heeft deze behoefte reeds gevoeld; in de eerste nota 1946 was het aantal rekeningen 5; in de eerste nota 1947 is het 7. Men heeft namelijk een afzonderlijke rekening gemaakt voor de groep „collectieve inkomstrekkers” (i.c. de levensverzekeringbedrijven enz.) en de rekening der bedrijfs-huishoudingen gesplitst in een exploitatierekening en een kapitaalrekening. Dit zijn reeds groote verbeteringen.

Maar het niet splitsen van de rekening kapitaalmarkt in een binnenlandsche en een buitenlandsche wekt verwarring. Het opnemen van buitenlandsche crediten en het verkoopen van Nederlandsch bezit in het buitenland door de Overheid, geeft haar de beschikking over een zekere hoeveelheid deviezen of importgoederen. Voorzover deze in Nederland door derden worden gekocht en aan de Overheid betaald, oefent dit een deflatorio effect uit op een, anders ongedekt, tekort in de huishouding van den Staat. Dit is aangegeven in de tabel op blz. 56 van de Nota over 's Rijks Financiën en verwerkt in den bovengegeven staat, door de rekening der kapitaalmarkt te splitsen in een binnenlandsch en buitenlandsch deel. Maar „wanneer de minister van Financiën gelijktijdig door middel van de pers aankondigt, dat hij voornemens is de bezitters van buitenlandsche deviezen, die bij decreet onteigend worden, geheel of gedeeltelijk schadeloos te stellen in vrij geld, dan produceert hij daarmee een inflatoir effect in optima forma.

Wil men het daarbij laten, dan dient in den staat een regel te worden opgenomen, die men het duidelijkste met het hoofd „bankbiljettenpers” kan aangeven. Dit is dan een regel, waar, in tegenstelling tot alle andere, geen enkele kolom mee correspondeert: de kosten van het drukken kan men in de milliardenrekening gerust verwaarloozen.

Wil men het er niet bij laten, dan moet de creditopneming van den Staat op de binnenlandsche markt met precies hetzelfde bedrag verhoogd worden, dat in vrij geld aan de onteigende bezitters wordt uitgekeerd. Maar in elk geval moet een dergelijk belangrijk bedrag, dat allicht vele honderden miljoenen belooft, in een nationaal budget op duidelijke wijze worden verwerkt.

Behalve de mogelijkheid van verdergaande splitsing heeft de samenvatting in staatsvorm dus ook het groote voordeel, dat zij een automatische controle bevat op het al dan niet constant blijven van den geldsomloop. Het circulatieschema, dat door het Centraal Planbureau min of meer voetstoots is aangenomen, berust klaarblijkelijk op de onderstelling, dat elke groep van huishoudingen in kasevenwicht is; het sluit elke hoarding en dishoarding uit, evenals elke geldcreatie of -vernietiging. Dit zijn eenvoudige en aantrekkelijke onderstellingen. Bij eerste benadering zijn zij practisch misschien ook bruikbaar.

Maar daartoe is in elk geval noodzakelijk, dat men zich van het maken dezer onderstellingen, als voorwaarde voor de geldigheid van de gekozen getallen voortdurend en helder bewust blijft, en eventuele afwijkingen dan ook duidelijk laat uitkomen.

De staatsvorm heeft bovendien het voordeel, dat elk niet-ingevuld vakje de vraag doet stellen, of er inderdaad geen geldtransmissies zijn, welke daarin thuis behooren. Meestal zal men deze zonder weifeling ontkennend kunnen beantwoorden. Maar bij ons onderzoek bleven twee vraagtekens over.

Er is geen bedrag opgevoerd in vak 5,4: Uitgaaf Overheid — Ontvangst kapitaalrekening bedrijven.

NATIONAAL BUDGET 1947 IN MILJARDEN GULDENS
(specificatie volgens de uitgatzijde)

Ontvangsten van:	1 Gezins-huishoudingen	2 Collectieve inkomstrekkers	Bedrijfs-huishoudingen		5 Overheid	Kapitaalmarkt		8 Handelsbalans buitenland	Tellingen uitgaven
			3 Exploitatierekening	4 Kapitaalrekening		6 Nederland	7 Buitenland		
Uitgaaf van:									
1 Gezins-huishoudingen	■	Verz. premies 0,2	Consumptie 6,1	—	Belastingen 1,3 overh. diensten en ter. bet. cons. et. 0,1	Besparing 0,8	—	Consumptie 0,1	8,6
2 Collectieve inkomstrekkers	■	Pensioenen 0,3	—	—	Te beleegen saldo 0,3	—	—	—	0,6
3 Exploitatierekening	■	Loonen, salarissen, kapitaal-komen enz. 6,2	Pensioenbijdragen 0,1	Afschrijving 1,0 Reserveering 0,3	Belastingen in kostprijs 1,1 Winstbel. 0,2 Overige bet. 0,3	—	—	Aankoop incl. recuperatie 2,4	11,6
4 Kapitaalrekening	—	—	—	—	—	—	—	—	2,7
5 Overheid	Loonen, salarissen enz. 1,3 Overgedr. in-komens 0,8	Pensioenbijdragen 0,2	Aankoop Steam Rente 0,1	5,4	■	—	—	Aankoop 0,4	4,2
6 Nederland	—	—	—	Credit 0,5	Credit 0,6	■	—	—	1,1
7 Buitenland	—	—	—	Credit 0,8	Credit 0,6	—	■	—	1,4
8 Handelsbalans buitenland	—	—	Nedert. uitvoer 1,4	Recuperatie 0,1	—	—	Credit en verkoop Nedert. bezit 1,4	—	2,9
Telling ontvangsten	8,6	0,6	11,6	2,7	4,2	1,1	1,4	2,9	■

Beteekent dit, dat van verdere credietverleening aan het bedrijfsleven door de Overheid is afgezien? Het is zeer goed mogelijk, dat dit zo is en het steimt slechts tot verheugenis als de normale banen ook op dit gebied weer kunnen worden ingeslagen.

Er is evenmin een bedrag vermeld in vak 4,8: Uitgaf kapitaalrekening bedrijven — Ontvangst buitenland.

Beteekent dit, dat de bedrijven in 't geheel geen kapitaalgoederen uit het buitenland betrekken? Dit is onaannemelijk. Maar dan is het ook beter een bepaald, eventueel te schatten, deel van het bedrag van 2,4 milliard importwaarde aan goederen direct ten laste van de kapitaalrekening der bedrijven te boeken. Dan weet men, welk deel van den import besteed wordt aan verbruiks- en welk deel aan investeringsgoederen.

En dit is van het grootste belang bij het beoordeelen van de gekozen verdeling tusschen verbruik en investering voor de Nederlandsche huishouding in haar geheel. Na deze inleidende beschouwingen zullen wij ons met dit vraagstuk bezighouden in een volgend artikel.

Prof. Dr. Ir. J. GOUDRIAAN.

RENTEBEREKENING OVER DE BEZETTINGSTIJD.

De Indische banken zien zich, tengevolge van de Japanse bezetting, thans geplaatst voor een aantal netelige problemen. Op één dezer problemen werd in dit blad terloops reeds gewezen door den heer H. J. Mansch in zijn beschouwing over de onderkeling van „Het geld-, bank- en credietwezen in Nederlandsch-Indië in de bezettingsjaren 1942/1945” („E.-S.B.” dd. 27 Maart 1946); de kwestie namelijk, of en, zo ja, in hoeverre afbetalingen, in de bezettingstijd door bank-debiteuren verricht op hun op het moment der bezetting openstaande verplichtingen, thans als schuldbevrijdend moeten worden erkend, resp. of hetzelfde ook moet gelden voor de zgn. liquidatie-uitkeringen, door de Japanse „liquidateurs” der banken aan sommige harer crediteuren gedaan.

In het hierna volgende moge het een en ander worden opgemerkt met betrekking tot een ander, met het zoëven genoemde nauw samenhangend, vraagstuk, nl. of alsnog over de bezettingstijd door de banken al of niet rente zal mogen resp. moeten worden berekend resp. vergoed over vorderingen resp. verplichtingen, in de voldoening resp. nakoming waarvan ten gevolge van oorlog en bezetting achterstand is ontstaan. Het verband met het eerder genoemde vraagstuk is eident; immers, wordt een bepaalde aflossing resp. uitkering per een bepaalde datum tot een bepaald bedrag alsnog erkend, dan kan van dit tijdstip af van renteberekening resp.-vergoeding over het betreffende bedrag uiteraard in geen geval sprake zijn. Ons probleem komt eerst aan de orde, waar en voorzover een bepaalde vordering resp. verplichting als nog bestaand moet worden beschouwd.

Er zijn in principe twee standpunten t.a.v. de onderhavige kwestie mogelijk: of wel of geen rente naberekenen (en vergoeden). Men mag verwachten, dat de banken in principe het meest voor het eerste gepoeterd zullen zijn. Het zou daarbij een verzwakking van het eigen standpunt zijn, indien zij zich bereid zouden verklaren, alleen bepaalde categorieën harer debiteuren alsnog te belasten en/of genoegen te nemen met minder dan het destijds overeengekomen rentepercentage.

Ogenschijnlijk lijkt zulk een discriminatie wel in de rede te liggen. Immers, terwijl ongetwijfeld het merendeel van de momenteel uitstaande vorderingen der banken van zeer dubieuze aard is, of op zijn gunstigst

voor lange tijd oninbaar zal blijken (dit tenzij deze debiteuren door schadevergoeding van overheidswege in staat zouden worden gesteld aan hun verplichtingen, i.c. tegenover de banken, te voldoen), zijn er ook enkele speciale categorieën van debiteuren, die er relatief niet ongunstig voor staan en die in verschillende gevallen bij machte zouden zijn, nu of over enige tijd een rentenvordering te honoreren. Dit geldt bijv. voor debiteuren tegen effectenonderpand, die in vele gevallen de revenuen uit hun fondsenbezit over de bezettingstijd ontvangen, of alsnog zullen ontvangen. Daarnaast voor dat deel der Oosterse clientèle, dat in staat was, zijn zaken gaande te houden.

Ware het niet absurd, ook dezen debiteuren de achterstallige rente zonder meer kwijt te schelden? Wij komen hierop aanstonds nog terug, maar willen nu reeds opmerken, dat wij hier hebben te maken met een probleem, dat vragier om een *principiële* beslissing. En zodra men gaat discrimineren op de zoëven bedoelde wijze, komt men onvermijdelijk te staan voor de noodzaak, incidenteel te beslissen, nl. van geval tot geval uit te maken, of een bepaalde debiteur wel of niet in staat moet worden geacht, een vordering terzake achterstallige rente te voldoen, aangezien binnen de als geheel solvante categorieën wel degelijk ook insolvente enkelingen voorkomen. Dit zou nog niet tot willekeur behoeven te leiden, maar van één strakke, algemene lijn zou geen sprake zijn.

Even weinig principiële ware het om — indien men zich eerst in principe zou hebben uitgesproken vóór renteberekening — vervolgens het standpunt in te nemen, dat het niet zou aangaan, de volle indertijd overeengekomen rente toe te berekenen, en dat de rentenvordering ware te beperken bijv. tot de zelfkosten der uitgeleende gelden. Ook dit ware in feite even onprincipiële als het plausibel lijkt, nog daargelaten dat het begrip „zelfkosten” ten deze niet exact bepaald is.

Principiële gezien zijn dus slechts twee standpunten volwaardig: wel rente berekenen (en vergoeden) en dan tegen het volle percentage; geen rente berekenen (noch vergoeden). Zo gesteld heeft de onderhavige kwestie zowel een juridisch als een economisch aspect. Het hierna volgende betoog zal zich overwegend met het economisch aspect bezighouden. Toch ware het niet juist, het juridische aspect hier zonder meer te negeren, al was het alleen maar omdat de voorstander van renteberekening zich zal vastklampen aan formeel-juridische argumenten, indien het juist is — zoals wij in het hiernavolgende hopen aannemelijk te maken — dat, economisch gezien, alles pleit tegen renteberekening, oftewel vóór de vacuümgedachte (wat hiermee wordt bedoeld, zal aanstonds worden uiteengezet).

Allereerst dus nu *het formeel-juridisch aspect* van het gestelde vraagstuk.

De terzake relevante privaatrechtelijke bepalingen zijn vervat in de artt. 1765/69 van het Indische B.W. Volgens deze bepalingen eindigt de termijn waarover de debiteur verplicht is, de overeengekomen rente te betalen, eerst op het moment van terugbetaling der geleende som subsidiair het moment van consignatie dezer som na afgewezen aanbod van betaling. Hierin werd door de Beveiligingsordonnantie 1945 (voor de inhoud waarvan bewegingen verzoekt naar het Economisch Weekblad voor Nederlandsch-Indië, No. 5 dd. 13 April 1946) geen wijziging gebracht; zij geeft geen kwijting voor verplichtingen maar schort deze slechts op. De vraag, welke nu rijst, is echter, of men moet aannemen, dat de zoëven aangehaalde bepalingen — als onderdeel van het destijds hier te lande vigerende privaatrecht — hun rechtskracht ook tijdens de Japanse bezetting hadden behouden. Dit is een kwestie van volkenrecht. Het antwoord vindt men in de Haagse

Conventie, welke indertijd ook door Japan werd aanvaard. Volgens deze Conventie heeft een bezettende mogendheid niet het recht, in de in het bezette land bestaande privaatrechtelijke verhoudingen in te grijpen, resp. het geldende privaatrecht uit te schakelen.

Zo bezien lijkt in casu een rentenavordering juridisch volkomen gemotiveerd. Het optreden der Japanners kon, formeel-juridisch gezien, geen afbreuk doen aan de verplichting van den debiteur om over de tijd, gedurende welke zijn verplichting-in-hoofdsom openstond, ook de daaraan gekoppelde rente alsnog ten volle te voldoen. Maar zou hij zich misschien op overmacht kunnen beroepen ter verkrijging van schuldbevrijding (voor de renteverplichting)?

Men hoort deze vraag wel ontkennend beantwoord, op grond van de redenering, dat de overmacht, door den bezetter veroorzaakt, slechts van tijdelijke aard is geweest en tijdelijke overmacht slechts een opschortende invloed op de nakoming van verbintenissen zou hebben.

Naar de mening van anderen zou dan echter iedere overmacht als tijdelijk zijn aan te merken. Beslissend zou volgens hen veel meer moeten zijn, of de omstandigheden, die in principe een beroep op overmacht zouden rechtvaardigen, al of niet aanwezig waren op dat moment, waarop aan een bepaalde verplichting moest worden voldaan (waarop dus m.a.w. in principe de nakoming van die verplichting in rechte afdwingbaar ware geweest). Het gaat h.i. niet aan om dan achteraf, op een moment, dat die omstandigheden hebben opgehouden te bestaan, te zeggen: nu gelden deze omstandigheden niet meer, dus is nu een beroep op overmacht (terzake de niet-nakoming ener verbintenis op een tijdstip in het verleden) niet meer toelaatbaar.

Waar het h.i. om gaat is dit: is men van oordeel, dat die omstandigheden, welke golden ten tijde dat aan een bepaalde verplichting moest worden voldaan, op dat moment een beroep op overmacht zouden hebben gewettigd, ja dan neen? Zegt men in casu: ja (h.i. terecht), dan zal men de consequentie moeten aanvaarden, dat dit geldt voor de volle duur van de bezettingstijd.

Dit is tegelijk de (negatieve) juridische achtergrond van de *vacuumtheorie*, d.i. de opvatting van hen, die de renteverrekening verwerpen.

De vacuumtheorie komt in het kort hierop neer, dat men redeneert: van het moment af, dat de bezettingstijd heeft opgehouden te bestaan, is de oude verplichting op de oorspronkelijke voet herleefd; de tussenvolgende periode moet in dit verband echter worden beschouwd als een „luchtledig”, een vacuum; de laatste dag vóór en de eerste dag na de bezetting (hoe ook te definiëren) moeten derhalve bij de berekening van de rente worden geacht onmiddellijk op elkaar aan te sluiten.

Tot zover wat de juridische zijde van het onderhavige vraagstuk betreft. Thans *het economische aspect*. Wij zullen allereerst de vraag in beschouwing nemen, welke de consequenties zouden zijn van eventuele naberekening van rente over de bezettingstijd.

In vele gevallen zullen (zoals hierboven reeds terloops werd opgemerkt) debiteuren niet in staat zijn, uit eigen middelen aan hun verplichtingen-in-hoofdsom te voldoen. Aangezien het voor de banken weinig zin zou hebben wel eventueel de achterstallige rente maar niet de hoofdvordering voldeaan te krijgen, is het maar neel, te letten op de solvabiliteit der debiteuren t.a.v. de totale schuldverhouding, inclusief rente.

Vele debiteuren zullen derhalve tot de nakoming van hun verplichtingen slechts bij machte zijn, indien zij van overheidswege een voldoende oorlogsschadevergoeding ontvangen. Eventuele naberekening van rente zou dan ook nopen tot een dienovereenkomstig grotere schadevergoeding door de Overheid aan de bankdebiteuren.

Bij wie zouden deze schadevergoedingsgelden (wat de rente betreft) terecht komen? In eerste instantie bij de bankdebiteuren. Dezen zouden ze echter doorgeven aan de banken en deze op haar beurt aan haar crediteuren (deposanten e.d.), dit laatste, omdat de renteberekening over de bezettingstijd uiteraard een tweezijdig karakter zou moeten dragen. Het uiteindelijke resultaat zou dus zijn, dat de Overheid (nog steeds, wat de rente betreft) geen werkelijk geleden verlies, maar gederfde winst zou hebben vergoed, nl. voorzover crediteuren anders hun gelden winstgevend hadden kunnen aanwenden; of — indien aan deze laatste voorwaarde niet zou zijn voldaan — zou de Overheid bankcrediteuren eenvoudig een douceurtje hebben gegeven. Noch het een noch het ander is verdedigbaar uit een oogpunt van oorlogsschadevergoeding.

Er is dus, economisch gezien, alles voor te zeggen, dat men het vraagstuk van de renteberekening en vergoeding over de bezettingstijd zonder meer, integraal ecarteert en zich bepaalt tot het ontwerpen ener goede regeling voor de vorderingen en verplichtingen der banken in hoofdsom. Wie belust is op het ontwarren van moeilijke problemen, zal ook daarbij zijn hart al voldoende kunnen ophalen, misschien zelfs wel meer dan hem lief is. Want het zal waarlijk niet eenvoudig zijn om bij het afwickelen der vele posities precies te beoordelen, wat redelijkerwijze wel en wat niet als oorlogsschade is te kwalificeren. Tenminste, wanneer men met schrijver dezes daarbij de wenselijkheid zou willen vooropstellen om het totale bedrag der door de Overheid uit te keren oorlogsschadevergoeding zo klein mogelijk te houden, al ware het alleen al op grond van de overweging, dat hoe groter het totale bedrag der door de Overheid (d.i. per saldo „de gemeenschap”) op te brengen en uit te keren schadevergoeding, hoe onoverzichtelijker de gevolgen van het aan de uiteindelijke afwikkeling verbonden over- en afwentelingsproces zouden zijn.

Hierboven werd reeds aangetoond, dat (ondanks schijn van het tegendeel) niet de verrekening van rente, maar juist de vacuumtheorie, dus de niet-verrekening van rente, o.i. berust op juridisch juiste gronden. Er kan dus ook o.i. bij praktische toepassing dezer theorie geen sprake zijn van een kwetsing van het rechtsgevoel der justiciabellen (mits dit rechtsgevoel inderdaad is een gevoel voor dat „wat rechtens juist is”), noch vervolgens ook van onbillijkheid jegens hen, wier debiteuren in staat zouden zijn, rente te betalen, omdat juist op die debiteuren, die in de bezettingstijd relatief goed hebben „geboerd” (vooral Chinezen en Arabieren), door de Overheid de zwaarste aderlating zal moeten worden toegepast bij het opleggen van de heffingen, welke nodig zullen zijn om haar in staat te stellen in het algemeen tot vergoeding van oorlogsschade over te gaan en in het bijzonder om aan de banken de middelen te verschaffen, die deze behoeven voor hun rehabilitatie. Het geld zal tenslotte daar vandaan moeten komen waar het is.

En in het bijzonder ook de banken zouden zich bij toepassing van de vacuumtheorie niet benadeeld behoeven te gevoelen. Immers, zij hebben er in wezen geen belang bij om inderdaad rente te mogen verhalen op diegenen hunner debiteuren, die bij machte zouden zijn, een rentenavordering te honoreren. Niet zonder is in wezen het belang der banken gelegen. Dit is evident, wanneer men let op de bemiddelende rol der banken: zij zouden de van debiteuren ontvangen rentebedragen toch voor verreweg het grootste deel zo niet geheel (en misschien zelfs nog wel méér!) weer aan hun crediteuren moeten doorgeven.

Het werkelijke belang der banken is, dat zij — eventueel bij voorrang (voorrang omdat zij behoren tot die ondernemingen, wier werkzaamheid van essentieel be-

lang is voor een goed verloop van het economisch proces en meer in het bijzonder ook, omdat zij geroepen zijn om de wederopbouw van het economisch leven te helpen financieren) — zo spoedig mogelijk worden herplaatst op zodanige basis, dat zij in staat zijn, hun belangrijke functies te hervatten resp. aan te vatten, en dat zij uit de schadevergoedingspot ontvangen, wat daartoe nodig is.

Het voorgaande moge hebben duidelijk gemaakt:

- 1e. dat een eventuele navordering van rente door de banken door de debiteuren op goede juridische gronden onmiddellijk zou kunnen worden getorpedeerd;
- 2e. dat renteverrekening, wegens de daaraan verbonden consequenties, uit algemeen-economisch oogpunt niet verdedigbaar is;
- 3e. dat renteverrekening ook niet in het belang der banken zou zijn, doordat zij in wezen niet zou bijdragen tot hun rehabilitatie;
- 4e. dat dus toepassing van de vacuumtheorie in dit geval de voorkeur verdient, en juridisch en sociaal-economisch en privaateconomisch gezien.

Batavia, medio Augustus 1946.

J. H. SPIEGELENBERG.

VAN UITBREIDINGSPLAN TOT STREEKPLAN.

Inleiding.

De jaren 1931 en 1941 hebben voor de Woningwet een zeer bijzondere betekenis gehad. Toen zijn nl. in deze wet onderscheidenlijk bepalingen opgenomen inzake de zgn. „Streekplannen” en inzake het „Nationale Plan”.

Tot de totstandkoming van de bepalingen inzake de streekplannen is zonder enige twijfel de stoot gegeven door het in 1924 te Amsterdam gehouden Internationaal Stedebouwcongres. Het ware beter geweest, indien wij hadden kunnen schrijven, dat deze stoot was gegeven tot de totstandkoming *der streekplannen zelve*, maar dan zouden wij de waarheid geweld hebben aangedaan.

Wijl verder te verwachten valt, dat thans, na de oorlog, hoge eisen gesteld zullen worden aan de Dienst van het Nationale Plan, lijkt het ons ook daarom nuttig, enige aandacht aan deze aangelegenheid te schenken, waarbij zeker niet zal mogen worden nagelaten, de bepalingen betreffende het Nationale Plan onder de loupe te nemen, welke — zoals gezegd — in 1941 in de Woningwet zijn opgenomen, doch uiteraard nog niet veel nuttig effect hebben kunnen sorteren.

Volkshuisvesting en stedebouw.

De Nederlandse Woningwet — zo lezen wij op blz. 39 van de doorwrochte studie van Mr. J. Kruseman: „De Volkshuisvesting onder de Woningwet” — heeft boven buitenlandse wetten voor, dat het gehele onderwerp der volkshuisvesting, met inbegrip van de stedebouw, daarin wordt behandeld.

Dit verklaart derhalve, dat in de oorspronkelijke Woningwet (1901) bepalingen werden opgenomen, krachtens welke in gemeenten, die meer dan 10.000 zielen tellen, alsmede in gemeenten, wier zielental in de laatste vijf jaren met meer dan een vijfde is toegenomen, de Raad, behoudens vrijstelling van Gedeputeerde Staten, voor ten hoogste tien jaren een plan van uitbreiding dient vast te stellen. Daarbij wordt de bestemming van de in dat plan begrepen grond in hoofdzaak of in onderdeelen aangewezen.

Nadrukkelijk werd verder bepaald, dat Gedeputeerde Staten een termijn kunnen stellen, binnen welke een uitbreidingsplan aan hun goedkeuring moet worden onderworpen. Er zijn in deze nog meer bevoegdheden aan Gedeputeerde Staten toegekend, doch die behoeven niet afzonderlijk te worden vermeld. Wel willen wij er de aandacht op vestigen, dat, toen in 1931 bepalingen inzake

streekplannen aan de Woningwet werden toegevoegd, Gedeputeerde Staten opnieuw werden ingeschakeld voor het houden van toezicht en wat dies meer zij, terwijl hun verder het recht werd toegekend, om aan bepaalde gemeenteraden de verplichting tot samenwerking met de besturen van andere gemeenten voor de totstandkoming van een streekplan eenvoudig op te leggen. Daarbij week de wetgever zeer bewust af van de desiderata, welke een Studiecommissie uit de „Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten” en van het „Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw” in 1925 inzake de urgentie van de totstandkoming van zgn. „Gewestelijke Plannen” had kenbaar gemaakt. De wetgever bleek dus de inzichten tot de zijne te hebben gemaakt, welke in het in 1925 gehouden congres dezer beide organisaties vrij algemeen tot uitdrukking waren gekomen. Doch daarover hieronder meer.

De hoofdinhoud van het rapport.

Het rapport van de hier bedoelde studiecommissie is indertijd afgedrukt in „Gemeentebestuur”, Maandschrift der „Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten”, van 31 Augustus 1925. Het daarbij gevoegde schetsontwerp ener wet tot regeling van het tot stand komen en de gevolgen van gewestelijke plannen bevatte o.a. bepalingen inzake benoeming van de leden der in te stellen Gewestelijke Raden door de Kroon (art. 4; uitschakeling der kiezers dus), inzake niet-openbaarheid van de beraadslagingen dezer colleges (art. 5), inzake het dragen van de uitgaven dezer colleges door de provinciën en de gemeenten, waarover het Gewest zich uitstrekt (art. 46) en inzake overdracht van bevoegdheden der gemeenten aan de Gewestelijke Raden (art. 49). Bij de Gewestelijke Raden berust in dat geval het opmaken en vaststellen van de gemeentelijke uitbreidingsplannen en ook de vaststelling van de bouwverboden en de rooilijnen.

Wat de urgentie van het onderhavige probleem aangaat, voerde de Commissie aan, dat het overall nagenoeg dezelfde factoren zijn geweest, welke de drang naar „regional planning” deden ontstaan: sterke vermeerdering der bevolking; opeenhoping van die bevolkingsvermeerdering op betrekkelijk kleine oppervlakten; een gebrek aan onderlinge samenhang tussen de steden, voorsteden en dorpen, waarin die vestiging plaatsvond; steeds verder gaande schending van nog overgebleven natuurschoon en een vervreemding van den stedeling van de natuur; opeenhoping van grote en kleine steden tot een min of meer samenhangend conglomeraat, samenhangend, maar toch uiteenvallend in te talrijke staatkundig gescheiden onderdelen; onvoldoende verkeersgelegenheid en verkeersmiddelen tussen de delen van het gebied.

Zo kwam de Commissie er toe, het doel van het gewestelijk plan aldus te omschrijven, dat aan een bepaalde streek, als een eenheid gezien, een gezonde toekomstige ontwikkeling dient te worden verzekerd, waarbij rekening zal zijn te houden met de belangen van volkshuisvesting en natuurschoon, van handel, bedrijf en verkeerswezen en alle andere factoren, welke op die ontwikkeling van invloed kunnen zijn.

De critiek aan het woord.

Rapport en wetsontwerp werden op 31 October 1925 ter discussie gesteld in een te Amsterdam gehouden congres van afgevaardigden van beide hierboven genoemde verenigingen, bij welke gelegenheid heel wat critiek los kwam, met name naar aanleiding van het uitschakelen der kiezers en het opzij dringen van de besturen der provinciën en van de gemeenten, welke — naar gevreesd werd — het gevolg zouden worden bij een aanvaarding van de voorstellen der Commissie. Men herinnerde er daarbij aan, dat Gedeputeerde Staten van Noord-Holland in deze richting reeds stappen hadden ondernomen, en stelde zich op het standpunt, dat zou dienen te worden

afgewacht, tot welke uitkomsten het ontwikkelde initiatief zou leiden.

Wij willen hier gaarne wat dieper op ingaan, wijl het de kern der kwestie raakt. Zo voerde *Mr. Kruseman* o.a. aan, dat merkwaardiger wijze met deze gehele beweging parallel liep een waardering initiatief van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, die een commissie van advies voor uitbreidingsplannen in het leven hadden geroepen, teneinde daardoor in de gelegenheid te worden gesteld, de aaneensluiting der verschillende uitbreidingsplannen in het oog te houden, wanneer zij een gemeentelijk uitbreidingsplan ter goedkeuring ontvangen. Hij voegde hieraan toe, dat hij in de dagbladen een bericht had gelezen, dat ook in Friesland een Provinciale Adviescommissie was ingesteld, zoals het heette „ter wering van inbreuk op de schoonheid van stad en land”. Wel een bewijs, aldus zijn conclusie, dat al meer en meer de aandacht op dit onderwerp wordt gevestigd.

Nieuwe organen moeten er niet komen; men moet het proberen met gedwongen samenwerking tussen de gemeenten en met uitbreiding van de bevoegdheid van het provinciaal bestuur.

Na den heer *Kruseman* kreeg de heer *F. M. Wibaut* het woord, die zijn betoog aanving met er zijn waardering over uit te spreken, dat in het rapport der Studiecommissie zulk een goede uiteenzetting was gegeven van het ontstaan en de behoefte aan gewestelijke plannen en eveneens om de uiteenzetting van de urgentie van het vraagstuk. Maar ook hij was er desalniettemin geen voorstander van, dat er Gewestelijke Raden zouden komen. Wel een College van Advies voor het gehele land. Dat was een gelukkig idee van de Commissie! Voor de vaststelling van gewestelijke plannen zou echter samenwerking moeten komen tussen het provinciaal bestuur en de gemeentebesturen, waarbij de leiding zou dienen te berusten bij Gedeputeerde Staten. Nochtans geen vrijwillige samenwerking, zoals in Noord-Holland. Een aanvulling op dit punt van de provinciale wet behoefde z.i. niet al te ingewikkeld te zijn.

De heren *van Tuyll van Serooskerken* en *C. P. van der Sluys* wezen er eveneens op, dat Gedeputeerde Staten van Noord-Holland thans reeds trachtten, om in vrijwillige onderlinge samenwerking te komen tot gewestelijke uitbreidingsplannen. Deze laatste stelde daarbij de vraag, of het nu niet goed zou zijn, indien voorlopig een afwachter houding werd aangenomen, tot bekend zou zijn, hoe het met de onderhavige aangelegenheid in deze provincie was gegaan.

Namens de Commissie voerden *Mr. G. A. van Poelje* en *Ir. P. Bakker-Schut* het woord. Van den eerste was in het begin van het jaar 1925 een boekje „Gewestelijke Plannen” verschenen, waarin, naast beschouwingen van den schrijver, de prae-adviezen waren afgedrukt, welke *Ir. P. Bakker-Schut* en de heer *H. Cleijndert Azn.* hadden uitgebracht voor het in Juni 1924 te Amsterdam gehouden „Internationaal Stedebouwcongres”. Aan de deskundigheid der beide woordvoerders behoefde dus niet te worden getwijfeld. Echter ligt het op dit ogenblik niet in onze bedoeling om na te gaan, wat zij naar aanleiding der geleverde beschouwingen in het algemeen naar voren hebben gebracht, omdat wij ons willen houden aan het punt in kwestie: het door Noord-Holland genomen initiatief. Welnu, daarover merkte *Ir. Bakker-Schut* o.a. op, dat een wettelijke regeling ongetwijfeld nodig zal blijken, om een plan tot uitvoering te brengen. Vóórdat die regeling tot stand gekomen zal zijn, zullen, naar hij vreesde, echter jaren verlopen; de parlementaire machine werkt niet snel in Nederland.

Maar het is niet nodig om op die wettelijke voorziening te wachten. Het verzamelen der gegevens, het voorbereiden en opzetten van een gewestelijk plan kan zeer wel geschieden zonder enige wijziging in ons staatsrecht. Daar-

toe is alleen nodig samenwerking tussen de belanghebbenden. En ook een begin van uitvoering op grond van vrijwillige samenwerking is allerminst onmogelijk. Zelfs wanneer het niet mogelijk blijkt, reeds dadelijk alle belanghebbenden tot samenwerking te brengen, kan zonder twijfel de voorbereiding ter hand worden genomen, indien de noodzakelijkheid daarvan door enkele der vornaamste belanghebbenden wordt gevoeld. Hij liet hierop volgen, dat dit dus volkomen in deze richting wijst: doet voorlopig wat gedaan kan worden om de gewestelijke ontwikkeling in goede banen te leiden, maar bereidt onmiddellijk een wettelijke regeling voor.

Daarom apprecieerde hij ook in hoge mate het initiatief, hetwelk genomen was door de Provinciale Staten van Noord-Holland, en hij hoopte, dat dit voorbeeld ook in andere provinciën, waar zich de noodzakelijkheid van gewestelijke plannen doet gevoelen, zou worden gevolgd, maar toch onthief dit ons niet van de noodzakelijkheid — zó merkte hij verder op —, om naar een behoorlijke regeling te zoeken.

Het door Noord-Holland genomen initiatief.

Het voortreffelijke Gedenboek „De Woningwet, 1902—1929” van het „Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw”, wijdt in het 4e hoofdstuk beschouwingen aan paragraaf 5 der Woningwet: onteigening, en paragraaf 6 der Woningwet: uitbreiding van bebouwde kommen. Daaraan ontlene wij, dat naar aanleiding van de voorschriften der desbetreffende artikelen van wet en Woningbesluit eerst sedert 1921 de verplichting bestaat voor Gedeputeerde Staten, om, alvorens een beslissing omtrent een uitbreidingsplan te nemen, den Inspecteur voor de Volkshuisvesting te horen.

Enige Provinciale Besturen zijn verder gegaan en hebben commissies ingesteld, welke Gedeputeerde Staten aangaande uitbreidingsplannen hebben te adviseren. In Noord-Holland — aldus verder het Gedenboek — kwam in 1925 zulk een commissie tot stand; in Zuid-Holland in 1929. Dit is vrij laat, doch de diensten van Openbare Werken te Rotterdam en Den Haag hadden zeer veel voorbereidend werk gedaan.

Terwijl formeel Gedeputeerde Staten eerst in de procedure worden betrokken, wanneer het uitbreidingsplan door de gemeenteraad is vastgesteld, is in de praktijk door de instelling der genoemde commissies in deze verhouding enige wijziging gekomen. Immers, Gedeputeerde Staten hebben bij de instelling der commissie aan de gemeentebesturen — terecht — verzocht, reeds in een vroeg stadium met deze in overleg te treden, aangezien het onaangename risico van een formeel besluit, tot weigering van goedkeuring door Gedeputeerde Staten op een officieel door de gemeenteraad vastgesteld plan, aldus wordt verminderd.

De Noord-Hollandse Commissie heeft, naar verder uit het Gedenboek blijkt, niet stil gezeten. Zo lezen wij op blz. 106, dat de praktijk bijvoorbeeld in Bloemendaal is, dat op de staat, waarop voor elke weg, waarlangs open bebouwing voorkomt, staat aangegeven, op welke afstand de rooilijn uit de as van deze weg is gelegen, tevens worden vermeld niet alleen de rooilijn, maar ook de onderlinge afstand der gebouwen en het aantal aaneen te bouwen woningen.

De Noord-Hollandse Commissie nu heeft hierin aanleiding gevonden, een rondschrijven te richten tot alle gemeenten in de provincie Noord-Holland, waarin deze praktijk wordt aanbevolen. Dit is nog vrij negatief, zal men zeggen. Zij heeft echter verder een speciale omschrijving aan de hand gedaan van de gevallen, waarin het rondom de bebouwde kom gelegen gedeelte voor landelijke doeleinden wordt bestemd.

Daarmede werd dus wel zeer instructief werk geleverd, waarvan de bijzondere betekenis moeilijk zal kunnen worden ontkend.

Het ligt voor de hand, dat bedoelde omschrijving naar de aard der gemeente zal moeten variëren, bijv. zal moeten onderscheiden, naar gelang landbouw, bosbouw of heide overweegt, naar gelang men in deze gedeelte der gemeente de vestiging van openbare gebouwen, van buitenplaatsen of althans woningen met terrein van grotere omvang al dan niet wil toelaten.

De Noord-Hollandse Commissie nu wilde op het uitbreidingsplan bij de verklaring der kleuren of in de bouwverordening (waarnaar dan op het uitbreidingsplan dient te worden verwezen) de volgende bepaling opnemen:

„In het in het uitbreidingsplan voor landelijke doeleinden bestemde gebied mag niet anders worden gebouwd dan:

1. bouwwerken ten behoeve van de veehouderij en van de land-, tuin- en bosbouw met inachtneming van een, langs de rooilijn gemeten, afstand tussen de voor elk bedrijf afzonderlijk nodige gebouwen of groepen van gebouwen van tenminste 150 m, tenzij de grootte van het terrein bij een geringere afstand tenminste 10.000 m² bedraagt. Voorzover deze gebouwen woonhuizen zijn, zullen ten hoogste twee woningen onder één dak mogen worden gebouwd. In de bestemming der gebouwen mag geen verandering worden gebracht;

2. buitenplaatsen, mits met een bijbehorend terrein, groot tenminste 5 ha;

3. voor publieke voorzieningen, een en ander met inachtneming van een rooilijn gelegen op tenminste 20 m uit de as van de weg”.

Wie in aanmerking neemt, hoeveel natuurschoon er volledig bedorven en vernield is door het in het wilde weg bouwen in het begin dezer eeuw, zal het slechts kunnen toejuichen, dat hier zó krachtig werd ingegrepen.

Wij zijn echter over de Noord-Hollandse Commissie nog niet uitgesproken.

Het Internationaal Stedebouwcongres, dat, zoals wij reeds konden memoreren, in 1924 te Amsterdam is gehouden, behandelde als één der agendapunten het Gewestelijk Plan. Gevolg daarvan was — ook daaraan hebben wij kunnen herinneren —, dat in 1925 door de „Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten” en door het „Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw” een commissie werd ingesteld om rapport uit te brengen over de wettelijke regeling van het Gewestelijk Plan. Dit rapport verscheen in 1925; het bevatte het ontwerp voor een zeer omvangrijke regeling, niet alleen ten aanzien van het opstellen, maar eveneens van de uitvoering van zulk een plan (Gedenkboek, blz. 135).

Naar aanleiding van dit congres gingen de besturen der Gooise gemeenten ertoe over, om over de totstandkoming van een plan, waarbij het Gooi als één geheel werd beschouwd, overleg te openen. Veel verder is deze zaak echter niet gekomen.

Ook de instelling — in het jaar 1925 — der Noord-Hollandse Commissie van advies inzake uitbreidingsplannen mag in verband worden gebracht met het houden van bovenbedoeld congres.

De Noord-Hollandse Commissie immers kreeg, naast het uitbrengen van advies over uitbreidingsplannen aan Gedeputeerde Staten, uitdrukkelijk tot taak, te bevorderen, „dat de gemeentelijke plannen inderdaad een onderdeel zullen komen te vormen van wat thans algemeen onder „Gewestelijk Plan” wordt verstaan”.

Aan de Commissie werd derhalve niet de opdracht gegeven een Gewestelijk Plan op te stellen, maar wel volgde uit de opdracht, dat zij haar taak niet geheel naar behoren zou kunnen vervullen, zonder zich een beeld van een dergelijk plan te hebben gevormd. „Naar buiten is van de aanwezigheid van zulk een plan niets gebleken”, voegt de schrijver van deze regelen in het Gedenkboek hieraan toe.

Andere provinciën volgden: Utrecht 1927, Overijssel en Gelderland 1928, Noord-Brabant 1929. Zuid-Holland had reeds in 1927 een schrijven tot de besturen der gemeenten in de provincie gericht, waarin dezen werd aanbevolen bij het opmaken van een uitbreidingsplan in overleg te treden met de besturen van naburige gemeenten, teneinde overeenstemming te verkrijgen over de wijze, waarop de interlocale belangen, welke aan de orde zijn of mochten komen, verzorgd kunnen worden.

Naar een wettelijke regeling.

Het Gedenkboek stelt verder vast, dat duidelijk is gebleken, dat overal, waar het Gewestelijk Plan, zij het dan ook in embryonale vorm, is ter hand genomen, Gedeputeerde Staten een belangrijke rol vervullen. Soms geschiedt het voorbereiden van het plan meer onmiddellijk onder hun leiding en invloed, soms zijn de in aanmerking komende Gemeentebesturen door hen ingeschakeld. Bij het treffen van een wettelijke regeling zal hiermede rekening zijn te houden, aldus een conclusie, welke hierbij goed aansluit. Wij vermelden ze ook daarom, omdat de vaker genoemde Studiecommissie de provinciale besturen in deze niet de meest geschikte lichamen achtte.

Het Gedenkboek zet verder uiteen, dat de wettelijke regeling voornamelijk voorschriften zal hebben te bevatten, ten aanzien van de totstandkoming van het plan, alsmede van de rechtskracht ervan, in de eerste plaats tegenover de gemeentebesturen, maar waarschijnlijk ook tegenover particulieren.

Bovendien zal op den duur ook, ten aanzien van de uitvoering, een verdere wettelijke regeling niet kunnen ontbreken.

Dit wordt verder aldus toegelicht, dat immers, evenmin als de uitvoering van een gemeenteplan denkbaar is door particulieren zonder medewerking van het gemeentebestuur, men zich de tenuitvoerlegging van een Gewestelijk Plan kan voorstellen zonder verdere medewerking der daarbij betrokken gemeentebesturen en wellicht van anderen. In het plan kunnen nl. werken begrepen zijn, welke aanwijzing op het papier betekenis mist, wanneer de totstandkoming ervan niet is verzekerd, welke alleen door samenwerking van gemeentebesturen is te bereiken.

Technische samenwerking is daarvoor nodig, maar meer nog financiële. Deze laatste zal vooral dan in aanmerking komen, zo gaat het Gedenkboek verder, wanneer het gaat om behoud van natuurschoon, welks behoud niet alleen van betekenis is voor de bevolking der gemeente, binnen welke grenzen het is gelegen, maar ook, en misschien meer nog, voor die van andere gemeenten en daar waar een sterke ontwikkeling van het bedrijfsleven en een met het oog daarop ingezette uiteenlopende ontwikkeling van verschillende gemeenten scherpe belangentegenstellingen in het leven roepen.

Het Gedenkboek herinnert in dit verband aan het Rapport der vaker genoemde Studiecommissie, die in deze richting verder gaat en zelfs de mogelijkheid voorziet, dat men op velerlei wijze langs administratief-rechtelijke weg zal moeten ingrijpen. Hoe dit zij, ook het Gedenkboek houdt er rekening mede, dat verdere regelingen nodig zullen zijn, als, naar het voorbeeld van het buitenland en van de Sociaal Hygiënische Commissie voor onze provincie Limburg, het Gewestelijk Plan niet alleen wordt gezien als een aanwijzing van de bestemming van terreinen binnen de grenzen van het gewest, maar ook als een middel om voor dit gewest gemeenschappelijke voorzieningen (afwatering, riolering, watervoorziening, enz.) te treffen. Men liet daarbij in het midden, hoe een zodanige regeling tot stand zou moeten komen: door middel van vrijwillige samenwerking of gedwongen in de geest van de inmiddels gewijzigde Gemeentewet, dan wel door toepassing van art. 194 der Grondwet (bevoegdheid tot het vaststellen van verordeningen door in te stellen nieuwe organen).

Nog eens het Congres.

Wij willen in dit verband herinneren aan het betoog van Mr. Kruseman in het Congres, waarvan in de eerste helft van dit artikel sprake was. Hij achtte het één van de merkwaardige raadselen van het rapport der Studiecommissie, dat geheel gezwegen was over het op dat ogenblik aanhangige ontwerp tot herziening der Gemeentewet. In artt. 121 t/m 124 van dat ontwerp van wet — zo voerde hij aan — wordt niet alleen geregeld de vrijwillige samenwerking tussen de gemeenten, doch ook de gedwongen samenwerking. Indien nl. een regeling door één of meer gemeenten noodzakelijk wordt geacht, doch de nodige samenwerking door de andere gemeenten niet wordt verleend, dan kan de Kroon, Gedeputeerde Staten gehoord, ingevolge art. 124 de samenwerking bevelen. Aldus zou men — meende de heer Kruseman — een Gewestelijk Plan, dat het terrein bestrijkt van verschillende aangrenzende gemeenten, wanneer geen vrijwillige samenwerking wordt verkregen, doch de Kroon samenwerking gelastte, kunnen tot stand brengen. Deze spreker voelde er zelfs voor, het hier vermelde uit het ontwerp te lichten, opdat het afzonderlijk behandeld zou kunnen worden.

Dat de aangevoerde bezwaren tegen de instelling van nieuwe organen, in de geest als hierboven is uiteengezet, niet hadden nagelaten, indruk te maken op de leiding van het Congres, bleek uit de woorden van den Voorzitter, Dr. J. P. Fockema Andreae, waarmede hij de bijeenkomst sloot.

Het grootste bezwaar blijft — zo zei hij o.a. — het nieuwe orgaan. Wil men de voorkeur geven aan een staand orgaan, dat het uitvoerend gezag en de dagelijkse leiding heeft in de provincie of wenst men een college, waarin zitting zullen nemen vertegenwoordigers, van verschillende groepen van de bevolking, welke uit verschillend oogpunt belang bij de zaak hebben en haar stem kunnen doen horen? In zulk een college zullen alle belangen, dikwijls tegenstrijdige belangen, een bespreking vinden en tot oplossing kunnen komen, terwijl in het eerste geval Gedeputeerde Staten als het algemene college van beleid zullen rekening houden met een door een gewestelijk adviseerend college uit te brengen advies, maar ik geloof, dat dit, tot zekere hoogte, punten van uitwerking zullen zijn.

De regeling van 1931.

De Regering is er vrij spoedig na dit Congres toe overgegaan, in de Woningwet wijzigingen voor te stellen, nadat zij zich had laten voorlichten door een in 1926 ingestelde interdepartementale commissie. Daarin werden vertegenwoordigers opgenomen van de ministeries van Arbeid, Handel en Nijverheid, van Binnenlandse Zaken en van Waterstaat.

Bedoelde Commissie kreeg tot taak de bestudering van het vraagstuk van gewestelijke uitbreidingsplannen en het uitwerken van zodanige plannen te bevorderen. Een en ander leidde er toe, dat een regeling van de „Streekplannen” in de artt. 45—50 in de Woningwet werd opgenomen door de wijzigingswet 1931, waarbij, zoals in de aanhef van dit artikel kon worden medegedeeld, Gedeputeerde Staten een belangrijke stem in het kapittel kregen.

Het voornaamste dezer artikelen luidt als volgt:

Art. 45: „Indien de raden van twee of meer gemeenten wenselijk achten, dat voor het gezamenlijk gebied dier gemeenten een streekplan wordt vastgesteld, kunnen zij met toepassing van art. 129 (vroeger: 121) der Gemeentewet een regeling treffen tot instelling van een commissie, welke taak is, zodanig plan voor te bereiden, vast te stellen en, zo nodig, te herzien. Een streekplan wijst, voorzover de belangen van het gebied, waarover het zich uitstrekt, dat vorderen, de bestemming aan van in dat gebied gelegen gronden”.

De verwijzing naar art. 129 (vroeger 121) der Gemeentewet werd in dit artikel ingelast op aandrang van de Tweede Kamer, die het derhalve voor Mr. Kruseman had opgenomen.

Wij willen echter in een tweede artikel nog enkele beschouwingen ten beste geven en eindigen daarom met eraan te herinneren, dat de heer Van Poelje in zijn boekje „Gewestelijke Plannen” o.a. heeft medegedeeld, dat hij afstand had gedaan van de naam „Streekbebouwingsplannen”, wjl de Studiecommissie de voorkeur bleek te geven aan de naam „Gewestelijke Plannen”.

In het Congres kwam Dr. Roegholt hiertegen op. Hij achtte „Gewestelijk Plan” geen mooie vertaling van het Engelse „regional plan”. Beter leek hem de naam „Streekplan”, welke indertijd door Jhr. Van Beresteijn was aangegeven.

De Regering heeft vijf jaren later deze gedachte tot de hare gemaakt.

F. S. NOORDHOFF.

DE KOERSWIJZIGING VAN HET TURKSCH POND.

Na Canada en Zweden heeft kort geleden opnieuw een land wijziging gebracht in zijn wisselkoers, nl. Turkije.

Voor alle drie gevallen geldt, dat de maatregel beantwoordde aan de behoeften van het land; hij moet derhalve beschouwd worden als fase eener normale ontwikkeling, die in de lijn der verwachtingen lag. Men kan de Turksche devaluatie niet als verrassend beschouwen; wel is het belangwekkend na te gaan, op welke wijze zij tot stand kwam.

Een waardevermindering — althans internationaal gezien — van circa 55 pCt. is geen peuleschil, en men zou wellicht verwachten, dat dit evenement door stormachtige bewegingen werd voorafgegaan of zelfs aangekondigd. Het tegendeel is waar. In een vorig artikel¹⁾ werd gewezen op de stijging van het binnenlandsch prijspeil gedurende den oorlog, met de gevolgen daarvan. Het economisch leven plukte nog de vruchten van de na-oorlogsche conjunctuur, maar reeds werd de Turksche uitvoer belemmerd door het vervaarlijk hoge prijspeil. Tijdens den oorlog had men de kloof kunnen overbruggen, door op bepaalde deviezen (£, \$, Zw. Kr., Zw. Frs.) 40 pCt. premie te geven, maar thans was radicaal ingrijpen geboden. Zoals eerder werd uiteengezet, moest een deflatiepolitiek als onwaarschijnlijk worden beschouwd; de internationale aanpassing van het TL kon derhalve geschieden, hetzij door verhooging der premie of (en dat was consequenter) door vaststelling van geheel nieuwe wisselkoersen. Reeds lang werden dergelijke maatregelen verwacht. Weliswaar zijn zij ten uitvoer gelegd door de nieuwe Regering, die na de onlangs gehouden verkiezingen het kabinet-Saradjogloe opvolgde, maar uit alles blijkt, dat dit slechts het slot was van een actie, die met Oostersch geduld, maar tevens met grondigheid, was voorbereid.

De circulatie van bankbiljetten was aanzienlijk verminderd. De prijs van het goud was sinds Juni geleidelijk aan het dalen, ongetwijfeld met medewerking van hoogerhand. Het land had enorme voorraden van vele soorten importgoederen opgeslagen en de Regering heeft belangrijke bestellingen in het buitenland gedaan. Zoo kon dan ook, reeds drie maanden vóór de devaluatie een feit werd, met eenige nauwkeurigheid worden aangegeven, binnen welke grenzen de aanpassing vermoedelijk zou blijven. Des te meer bewondering moet men hebben voor de wijze, waarop de uitvoering der plannen plaatsvond op een tijdstip, dat voor velen

¹⁾ Zie „Turksche impressies” in „E.-S.B.” van 12 Juni 1946, blz. 374.

toch nog verrassend was. In den loop van den zomer kwam daarbij een gunstige factor, doordat de oogsten der meeste agrarische producten uiterst overvloedig bleken te zijn, hetgeen prijsstijging in het binnenland tot op zekere hoogte zou verhinderen of althans remmen. Zonder geluk vaart niemand wel! Gedurende de eerste dagen van September werden de geruchten wel sterker, maar vrijwel niemand wist het ware. „Gewoonlijk goed ingelichte personen” spraken weinige dagen vóór den 9den September nog van een verhooging der premies op deviezen.

Toen volgde op 9 September de nuchtere aankondiging van de Centrale Bank der Turksche Republiek, waarbij de volgende koersen werden vastgesteld:

	Verkoop	Koop	Koop vóór 9 September 1946, incl. 40 pCt.
Dollar .... TL	2,8280	2,8000	1,806
£ Sterling.... TL	11,3968	11,2840	7,280

Begeleidende verschijnselen maakten duidelijk, dat een zorgvuldig voorbereid plan ten uitvoer werd gelegd. De banken gaven in ongelimiteerde hoeveelheden goud af tegen aanzienlijk lager prijzen dan voorheen:

Gouden TL	papier	TL 31,07
„ £Sterling	„	TL 34,28
Napoléon	„	TL 28,39
Gouden Tientje	„	TL 28,48

Hierin kwam het streven der Regeering tot uiting, een stijging der binnenlandsche prijzen tegen te gaan. Voorts werd het economisch leven bevrijd van eenige kwellende banden, met name:

- de lijst van importgoederen, waarvoor deviezen beschikbaar worden gesteld, werd aanzienlijk uitgebreid; tevens werden beperkende bepalingen t.a.v. hoeveelheden en contingenten opgeheven;
- de contróle door de vereenigingen van importeurs (Birliks) op soort, kwaliteit en prijs werd opgeheven.

Uitbreiding van de mogelijkheden tot invoer, en in ruime mate beschikbaar stellen van deviezen: maatregelen, waarnaar men in menig land snakt! Deze drastische overgang naar grootere vrijheid was mogelijk, omdat twee omstandigheden tot natuurlijke matiging dwongen. Ten eerste de hierboven reeds genoemde voorraadvorming van vele importgoederen; ten tweede het feit, dat de importeur plotseling aanzienlijk hogere bedragen in Turksch geld moest betalen voor buitenlandsche goederen dan voorheen.

Welke zijn nu de eerste gevolgen, die gedurende den afgelopen maand bleken? De buitenlandsche handel kan het thans grootendeels stellen zonder het hulpmiddel van compensaties, dat steeds de neiging had tot hogere prijzen in Turkije te leiden. Uitvoergoederen zijn thans weer tot internationaal concurrerende prijzen beschikbaar—voorzoover de prompt ingetreden hausse dit voordeel onaangetast liet. In dit opzicht is de reactie zeer verschillend geweest, althans gedurende de eerste weken. Medio September werden de volgende marges genoemd voor prijsstijging van exportartikelen:

rozijnen	circa	90 %
hazelnoten	„	50 %
sesamzaad	„	50 %
vallonée	„	30 %
tabak	„	20/15 %

Voorshands uit de stijging zich veelal door het verhoogen der prijzen, die voor een artikel gevraagd worden, zonder dat de juistheid daarvan gebleken is door afgesloten transacties.

In berichten uit Turkije wordt het gebeurde niet als

devaluatie betiteld. Men bedient zich hardnekkig van den meer eleganten, zij het euphemistischen term „alignement de la monnaie turque”. De argumentatie is, dat aan de interne waarde van het TL niets veranderd is; er zijn slechts nieuwe wisselkoersen tegenover het buitenland gecreëerd....

De feiten zullen bewijzen, welke waarde deze redefinering heeft. Het schijnt onvermijdelijk, dat het binnenlandsch prijspeil een zekere stijging zal ondergaan; de behoefte aan invoer van industriele producten, half-producten en zelfs grondstoffen blijft immers groot. Bovendien ligt het in de lijn der verwachtingen, dat de Regeering zal trachten, de agrarische bevolking schadeloos te stellen voor de gevolgen. Dit kan, en zal dan ook wel geschieden door het bevorderen, althans toelaten, van hogere prijzen voor agrarische producten van oogst 1946, waarbij de Regeering over de middelen tot ingrijpen beschikt.

Voorzoover het mogelijk is, reeds thans een oordeel uit te spreken, komt men tot de volgende conclusie: de aanpassing van het Turksche pond is grondig en weloverwogen voorbereid en op een gunstig oogenblik ten uitvoer gelegd. De mate van welslagen zal hoofdzakelijk worden bepaald door de mate, waarin het de Regeering gelukt, binnenlandsche prijzen binnen de perken te houden, en overdreven prijsstijging van exportgoederen te beletten. De deviezen- en goudvoorraad is blijkbaar groot genoeg, om voldoende import te waarborgen en schokken op te vangen. Turkije heeft een voorsprong gekregen op menig land uit het Nabije Oosten. Eens te meer blijkt, dat de emancipatie tot moderne mogendheid snellen voortgang heeft gemaakt. Ten slotte is het opmerkelijk, dat een land, waarin het étatisme zoo'n groote plaats innam, zijn heil welbewust zoekt bij een vrijer economisch bestel.

A. L. VAN BEEK Hzn

INGEZONDEN STUK.

DE ORGANISATIE DER PLANNING.

De heer E. Henny schrijft ons:

De artikelen „De organisatie der planning” van den heer van Cleeff in „E.-S.B.” van 14 en 21 Augustus jl., waarin wordt gepleit voor „macro-” (en „micro-”?) economische planning, alsmede voor meer „planmindedness” bij Overheid en bedrijfsleven, geven aanleiding tot de volgende opmerkingen en vragen. Het is in confesso, dat ernstige bezwaren en grove onbillijkheden kleven aan „laissez faire”, vrij prijsmechanisme, kapitalisme, liberalisme, of welke andere benaming men aan dit maatschappelijk systeem moge geven. Maar welk menselijk systeem is feilloos, en wijzen de jammerlijke geestelijke en materiele toestanden in de van bovenaf „geplande” of geleide huishoudingen niet op veel grootere bezwaren en onbillijkheden? Tegenwoordig behoort het tot de economische, sociale en politieke „bon ton” de „planning”, in het bijzonder overheidsplanning en ordening, te propageeren als het toovermiddel tegen de ernstige kwalen der samenleving. Daarbij wordt echter uit het oog verloren, dat ook de voorstanders van „laissez faire” sinds jaar en dag hun zaken trachten te „plannen” en te ordenen. Daarom is het onbillijk, „laissez faire” slechts in min of meer diskwalificeerenden vorm te behandelen. De materiele vooruitgang, welke in den goeden ouden tijd is verkregen via het vermaledijde „laissez faire”, geeft reden tot erkentelijkheid jegens degenen, die deze welvaart met veel durf, groote energie en op eigen risico hebben gecreëerd. De elementaire hoffelijkheid eischt o.i., dat de moderne en theoretiseerende plannenmakers zich tegenover de betreffende categorie van vergaene en vergrijsde „vrije” ondernemers minder denigreevend uiteten dan in

het algemeen geschiedt. Men geve zich vooral rekenschap van het feit, dat talrijke ondernemingen, welke krachtens het „laissez faire” groot zijn geworden, zóó rendabel zijn, dat zij op de moderne socialiseerende gemeenschap zelfs een magnetische kracht uitoefenen. Een grooter compliment is nauwelijks denkbaar!

Krachtens de ambtelijk „geplande” en geleide economie is de Staat weliswaar aansprakelijk voor zijn feilen, maar de verantwoordelijke bureaucratie draagt, in tegenstelling tot den vrijen ondernemer, geen persoonlijke aansprakelijkheid. Het „laissez faire” of vrije prijsmechanisme laadt alle risico's op den ondernemer, die, in het algemeen gesproken, verliezen lijdt, zoodra hij niet meer voldoet aan de onverbiddelijke eischen van den consument, d.w.z. van de groote massa. De vrije ondernemer zal m.a.w. al het mogelijke doen om den consument te bevredigen. Dat hij daarin is geslaagd, valt nauwelijks te betwijfelen. Men denke bijv. aan het huishoudelijke budget uit de periode 1900—1914¹⁾. Dit bewijst, dat de huisvrouw meer en goedkooper kon koopen, voordat overheidsinmenging de mode werd.

Bovendien schijnt het onlogisch te veronderstellen, dat een streeve staatsmachine betere economische resultaten kan verkrijgen dan een vrije en soepel functioneerende burgerij. Staat en burgerij zijn onderling afhankelijk, m.a.w. de Staat kan niet méér presteeren dan de burgers, die hem samenstellen. Als deze samenstellende menselijke deelen, ondanks hun voortdurende inspanning, geen duurzame welvaart en harmonie kunnen scheppen, dan is de door dezelfde menschen gevormde Staat daartoe o.i. evenmin bij machte. De staatkunde, die het doet voorkomen, alsof zij meer en beter intellect bezit dan de burgerij, gaat mank aan gestelijke inflatie. Deze inflatie manifesteert zich niet alleen door een stroom van overheidspapier in den vorm van wetten, besluiten, decreten, beschikkingen, voorschriften, e.d., welke tenslotte, geheel in strijd met den opzet, zoowel onzekerheid als onrecht kweken. De realiteit noopt te erkennen, dat:

- a. de totale hoeveelheid overheidspapier (staats-, provinciale- en gemeentelijke schuldbekentenissen, bankbiljetten en wettelijke voorschriften) nimmer zóó omvangrijk is geweest;
- b. de overheidsbemoeiing met het dagelijksche leven van de burgerij nimmer zóó intensief en zóó wetenschappelijk is geweest;
- c. de gevoelens van onzekerheid en ontevredenheid desniettemin nooit zóó algemeen zijn geweest.

Ons wetenschappelijk en technisch vermogen grenst aan het ongelooftelijke, nimmer zoovele geleerden en specialisten zich bezig gehouden met het wel en wee van de staatshuishouding, maar de algemeene verwarring en verwording, alsmede de twijfel aan de toekomst, zijn nimmer zóó groot geweest! Voorts leert de historie, dat sedert eeuwen door deskundige en toegewijde staatslieden wordt gestreefd naar duurzamen vrede en financieele stabiliteit. Maar ondanks de groote ervaring van 's werelds ministeries van buitenlandsche zaken en financiën breken regelmatig oorlogen uit en vinden geregeld financieele ineenstortingen plaats. Hieruit volgt, dat, ondanks deze regelmatige politieke en financieele staats-„planning”, internationale meningsverschillen niet op vreedzame wijze te regelen zijn, terwijl deze „planning” de staatsfinanciën evenmin duurzaam in evenwicht kan houden. Er schijnt m.a.w. eerder aanleiding te zijn voor terughoudendheid dan voor een enthousiasme ten aanzien van ambtelijke „planning” en ordening. De door menschen gevormde Staat is *uiteraard* aan menselijke feilen onderhevig, en hoe meer deze feilen, via overheidsdwang, in een staatsrechtelijk keurslijf worden gegoten, hoe gevaarlijker de staatsdictatuur wordt! De Duitse Staat, eenmaal als *het* voorbeeld van volmaakte

„planning” en ordening beschouwd, is zelfs vernietigd. En daarom meenen wij, dat, met een variant op de woorden van Gustave le Bon: „Un véritable progrès ne serait pas d'édicter de nouvelles lois, mais d'en supprimer un grand nombre”, gesteld kan worden, dat waarachtige beschaving o.a. in afnemende overheidsinmenging schuilt, en dat intensiever overheidsingrijpen gepaard moet gaan met toenemende onzekerheid en verarring.

NASCHRIFT:

Naar een nieuwe pruikentijd?

Aan naschriften hecht ik in het algemeen weinig waarde. Wanneer A iets schreef en B opponeerde, dan kan de intelligente lezer zich wel een oordeel vormen, ook wanneer A niet van repliek dient. Mede daarom antwoordde ik indertijd niet op de brochure „Methode der ordening” van Prof. Josephus Jitta, welke, gericht tegen een door mij geschreven boek, in soortgelijke richting wees als de heer Henny thans doet.

Ditmaal zou ik echter de gelegenheid willen aangrijpen om een opmerking te maken, die mij van belang lijkt.

Ik stel voorop, dat ik even weinig voor „staatsplanning” voel als de heer Henny; mijn sterke nadruk op het subsidiariteitsprincipe bewijst dit. Maar dit beteekent niet, dat men aan de afzonderlijke ondernemers de positie kan laten, die zij in het nabije verleden bezaten. Een historische parallel moge dit duidelijk maken.

In de tijd van het vroeg-kapitalisme heeft Nederland, de Republiek der 17de eeuw, geruime tijd aan de spits der economische ontwikkeling gestaan. Hier was het centrum van de wereldhandel. Nergens had men een economisch apparaat opgebouwd, dat zo aan de eisen van die historische periode voldeed. In dit feit wortelde onze „Gouden Eeuw”.

Edoch, die periode ging voorbij. De tijd werd rijp voor het hoog-kapitalisme. Er zijn er in Nederland geweest, die dat begrepen en die — ik denk aan de portofranco-plannen uit het midden der 18de eeuw — de bakens wilden verzetten toen het getij verliep. Maar Nederland, en met name de Nederlandse ondernemer verstond de tekenen van de tijd niet. Men bleef vasthouden aan de oude traditie; men wees op de glorie van de goede oude tijd — net als de heer Henny thans doet. De gevolgen voor Nederland waren: de pruikentijd, de Franse tijd, de Jan-Salie-tijd. Engeland nam de plaats in, die Nederland eens bezat; Londen volgde Amsterdam op als economisch wereldcentrum. Pas omstreeks 1870 begon, dank zij de voorarbeid van Thorbecke c.s., een nieuwe opbloei; Nederland paste zich bewust aan en veroverde zich een vooraanstaande plaats in het hoog-kapitalistische tijdperk. Een tweede bloeitijd van het Nederlandse economisch leven en van de Nederlandse cultuur was het gevolg: na de vroeg-kapitalistische Gouden Eeuw, de hoog-kapitalistische bloeiperiode van 1870—1930.

Maar wéér trad een verandering op in de wereldontwikkeling. Het hoog-kapitalisme maakte plaats voor de periode der beginnende ordening. Bepaalde landen, Rusland bijv., grijpen deze gelegenheid aan om te trachten „in te halen en voorbij te streven”. Wat zal onze reactie zijn? Een moderne pruikentijd?

Ik vrees, dat de heren Josephus Jitta, Henny c.s. ons, hoe goed ook hun bedoelingen zijn (daaraan bestaat mijnerzijds generlei twijfel), in wezen in deze richting wijzen. Dat de ondernemer in het liberale tijdvak 1870—1930 zijn plicht heeft gedaan, ja grote verdiensten had voor het vaderland — accoord, volledig accoord. Maar dit belet niet, dat hij, als hij *nu* vasthoudt aan die goede oude tijd, evenzeer zal te-

¹⁾ Sir Henry Clay, adviseur van de Bank of England, schetste de periode vóór 1914 onlangs als een soort gouden eeuw, die niet meer zal terugkeeren.

kortschieten als zijn 18de eeuwse voorganger deed.

Drs. Kohnstamm van het Ministerie van Economische Zaken heeft er onlangs in een uitmuntende rede te Middelburg op gewezen, dat momenteel de ondernemingslust hier en daar soms bedenkelijk tekort schiet. Ikzelf heb in kleine kring reeds een aantal jaren geleden een soortgelijke opmerking gemaakt. M.i. gaat het vooral hierom: menige ondernemer zou wel energiek willen aanpakken, als we maar terug waren in het oude bekende milieu van het „laissez-faire”. Maar thans, nu hij, als gevolg, niet van de willekeur van planners of ambtenaren, maar van de zich alom wijzigende organisatorische structuur, moet leren werken onder geheel andere omstandigheden — die ongetwijfeld veel moeilijker zijn! — nu ziet hij de weg niet en deinst terug. Op zijn best past hij zich tegenstribbelend enigszins aan, maar bewust medehelpen aan de opbouw der nieuwe structuur doet hij niet.

Dit geldt gelukkig niet voor allen, maar het geldt zeker voor een te groot aantal. Dat kan funest worden voor ons land. Zoals wij in de 17de eeuw den ondernemer behoeften, die kon werken in het toenmalige stelsel ¹⁾, waarvan bijv. de Amsterdamse stapelmarkt en de O.-I. Compagnie (geen uiting van „laissez-faire” voorwaar!) belangrijke elementen waren en zoals we in de vrije-concurrentie-periode 1870—1930 de „alleen-durvers” behoeften, zo hebben wij nu dringend behoefte aan ondernemers, die „planminded” zijn, d.w.z. die, binnen het kader van het zich alom ontwikkelende nieuwe stelsel van ordening en planning, op *nieuwe* wijze hun taak weten te vervullen. Dat eist, gelijk gezegd, „planmindedness”; het eist ook wil tot samenwerking van de ondernemers onderling en van bedrijfsleven en Overheid.

Schieten de ondernemers op dit punt tekort, wee dan Nederland! Want vast staat wel dit: de Staat, „Den Haag”, kan hen zeker niet remplaceren.

In dit verband een enkel woord over de houding van een speciale ondernemersgroep: de Amsterdamse effectenbeurs. Effectenbeurzen in de vorm, zoals wij die thans kennen, hangen naar de vorm nauw samen met het hoog-kapitalisme. Verdwijnt dit laatste, dan komt vanzelf ook de huidige vorm van de effectenhandel in groot gevaar. Edoch, men verwisste niet vorm en functie. Die functie zal ook in de toekomst moeten worden vervuld, zij het in andere vorm. M.i. zou de Nederlandse effectenhandel goed doen zeer ernstig het vraagstuk in studie te nemen: hoe moeten wij ons reorganiseren, opdat wij in de komende periode van ordening en planning onze functie even voortreffelijk kunnen uitvoeren als wij dit, in andere vorm, in het achter ons liggende liberale tijdvak deden? Een dergelijke reactie ware gezonder dan wat onlangs te Amsterdam geschiedde!

De heer Henny wil zo min mogelijk overheids-inmenging. Ik ga daarmee gaarne accoord. Maar dan is in de eerste plaats nodig, dat men naarstig zoekt naar de wetmatigheden, die de komende nabiliberale periode zullen beheersen en dat wij ons handelen welbewust gieten in de door die wetmatigheden geëiste nieuwe vormen. Naar die nieuwe wijze van handelen moet, gelijk bijv. de Maatschappij voor Nijverheid en Handel reeds in verheugende mate blijkt te beseffen, in de eerste plaats de ondernemerswereld zoeken. Want zij, en niet de ambtenarenwereld, behoort in een handels- en verkeersland als het onze het in economisch opzicht belangrijkste krachtcentrum te vormen. Op dit laatste punt zullen vermoedelijk de heer Henny en schrijver dezes het wel eens zijn!

ED. VAN CLEEFF.

¹⁾ Zie v. d. Kooy, „Hollands stapelmarkt en haar verval”.

BOEKBESPREKING.

Dr. F. Ketner, Handel en scheepvaart van Amsterdam in de vijftiende eeuw. Leiden 1946.

In een prachtige linnen band en op uitmuntend papier, en ook overigens typografisch zeer goed verzorgd, is enige tijd geleden het bovenvermeld boekwerk van de hand van Dr. Ketner verschenen.

Dit boek beoogt een leemte op te vullen in de kennis omtrent Amsterdams verleden, dat wel belicht is voor de 14e eeuw (tot 1441) en vanaf de 17e eeuw, doch dat niet samenvattend voor de 15e en 16e eeuw behandeld is.

Men kan grote waardering hebben voor de wetenschappelijke planning, waarmede de beoefenaars der geschiedenis ons verleden trachten te behandelen, doch soms dringt zich de gedachte op, dat men zich te weinig bewust blijft van het feit, dat kennis omtrent welke verschijnselen dan ook altijd iets betrekkelijks blijft, afhankelijk van de stand der meer zelfstandige wetenschappen als filosofie, rechtswetenschap, sociologie en economie, waarvan de beschrijver van een zekere periode, dus de beoefenaar der onzelfstandige wetenschap der geschiedenis, toch dient uit te gaan.

Hiermede willen wij slechts naar voren brengen, dat geschiedbeoefening geen invuloefening is, maar het telkens opnieuw analyseeren en beschrijven betekent van aspecten, die men als afzonderlijke kenobjecten is gaan onderscheiden.

Het wil ons voorkomen, dat dit feit bij het schrijven van dit boek wel eens uit het oog verloren is. Wat de inhoud aangaat maakt de schrijver het den lezer gemakkelijk, door in een „samenvatting en besluit” zijn betoog, waarvan de draad niet altijd even strak is volgehouden, nogmaals en gecompriëerd weer te geven. Wat echter opvalt, is, dat de schrijver is blijven hinken op twee gedachten: ofwel een bronnenpublicatie of, zo men wil, een researchrapport te geven, ofwel een boek te schrijven, gebaseerd op het verscherpte economische inzicht, dat den econoom van tegenwoordig ter beschikking staat. Dusdoende beging hij de fout, een hoeveelheid materiaal, die hij had gevonden, een onevenredig grote plaats in zijn boek te schenken. Bedoeld is hier de behandeling van de Kamper Ponttolregisters, waarvan de schrijver zelf zegt: „de breedvoerige behandeling van de handel op Overijsel is stellig niet geheel in overeenstemming met de plaats van deze handel in de totale handelsactiviteit van Amsterdam, maar het bewuste register is als bron zo uniek, dat een volledige „uitbuiting” ervan mij alleszins gerechtvaardigd voorkwam”.

Men kan dit moeilijk eenvoudig een compositiefout noemen. Den schrijver heeft klaarblijkelijk niet scherp voor ogen gestaan, wat zijn doelstelling en dus zijn taak was.

Compositiefouten ontbreken overigens in dit boek geenszins. Als zodanig menen wij vooral te moeten aanvoeren het tabellarisch overzicht, ontleend aan de vorengenoemde registers, een overzicht, dat in de tekst is opgenomen en dat in totaal welgeteld 33 bladzijden beslaat, waarop de schrijver doodnuchter met de voor den lezer kwalijk anders dan ironisch klinkende woorden vervolgt: „Deze tabellen geven wel een uiterst levendig beeld van het handelsverkeer tusschen de Hollandsche steden en het IJselgebied”. Herleiding tot enige cijfers zou de duidelijkheid naar onze mening niet hebben geschaad. Wij geven graag toe, dat Middeleeuwse bronnen veelal enorme moeilijkheden opleveren, vooreerst door hun onvolledigheid en voorts door het veelal ontbreken van een exacte vergelijkingseenheid. Doch ondanks dat alles menen wij toch wel naar voren te mogen brengen, dat een samenvatting, bijv. naar het aantal posten per stad en per periode een aanmerkelijke verduidelijking voor den lezer zou hebben betekend.

Niettegenstaande de hier naar voren gebrachte bezwaren, hebben wij grote waardering voor de arbeid, die hier

is verricht en zijn wij de mening toegedaan, dat voor den geduldigen beoefenaar van de economische mediaevistiek dit boek een belangrijke bijdrage ter verrijking van zijn kennis kan betekenen.

Dr. Th. L. M. THURLINGS.

AANTEEKENING.

DE MONETAIRE SITUATIE IN OOSTENRIJK.

Na de beëindiging van den oorlog stonden vele Europeesche landen tegenover een ontwricht geldwezen. Verschillende landen zagen zich dientengevolge genoodzaakt over te gaan tot een drastische monetaire saneering. Zoals wel was te verwachten, vertoonde ook de toestand van het geldwezen in Oostenrijk na het totstandkomen van den vrede, een allesbehalve gunstig beeld.

In de onlangs weer verschenen „Monatsberichte des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung“¹⁾, waaraan wij het volgende ontleenen, komt een beschrijving voor van de na-oorlogsche ontwikkeling van de monetaire situatie in Oostenrijk, die het voor den lezer o.a. mogelijk maakt op verschillende punten een vergelijking te trekken met de geldsaneeringsmaatregelen, zooals die bijv. in Nederland en België zijn getroffen.

De Schillingwet.

Een belangrijke stap op den weg naar consolideering van de Oostenrijksche valuta werd door „das Schillinggesetz“ van 30 November 1945 ondernomen, nadat reeds, d.m.v. „das Schaltergesetz“ van 3 Juli 1945, een voorloopige regeling het hervatten van de werkzaamheid der credietinstellingen had mogelijk gemaakt.

De Schillingwet had twee hoofdtaken: 1e. het afschaffen van den Reichsmark door de instelling van een Oostenrijksche munteenheid, de Schilling; 2e. de beperking van de prijsopdriving van de geldzijde uit door inkrimping der circulatie.

Hiertoe moesten tusschen 13 en 20 December 1945 alle „Reichsmark- und Alliierten Militärschillingnoten“ worden ingewisseld tegen nieuwe Schillingbankbiljetten, waarbij per hoofd der bevolking slechts 150 Schilling in contanten werd uitbetaald en de rest op rekening tegoed werd geschreven, waarover slechts in beperkte mate kan worden beschikt. Na 21 December 1945 verloren de aan inwisseling onderworpen biljetten hun functie van wettig betaalmiddel. De ruilverhouding tusschen Reichsmark en Schilling werd vastgesteld op 1:1 en daarmede ook nominaal de verhouding tot de oude Oostenrijksche Schilling van vóór 1938, die destijds in de verhouding van 1,5:1 tegen de Reichsmark werd omgewisseld, bepaald. Tegelijkertijd werd de beschikkingmogelijkheid over bankdeposito's beperkt en daardoor de omvang van de actieve koopkracht essentieel verminderd.

Door de verschillende behandeling der rekeningen, al naar gelang de inleggingen vóór de bevrijding van Oostenrijk, in den tijd tusschen de bevrijding en 30 November 1945, tusschen 1 en 22 December 1945 of na 22 December 1945 waren geschied, evenals door de noodzaak van aanpassing der deblokkeeringspolitiek aan de eischen van het bedrijfsleven en voorts door deblokkeeringsnoodzaak uit hoofde van sociale omstandigheden, ontstonden zes verschillende rekeningen met verschillende beschikkingmogelijkheden: t.w. „Alt-Konten, Alt-Sperrkonten, Neu-Konten, Neu-Sperrkonten, Konversions-Konten und Konversions-Sperrkonten“. Deze toestand beteekent op den duur

¹⁾ „Die wirtschaftliche Lage Österreichs am Ende des ersten Nachkriegsjahres“, XIXe jaargang, Heft Nr. 1-6 1946, uitgegeven 31 Juli 1946.

²⁾ Behalve de „R.M.- und der A.M.-Schillingnoten“ beneden 10 Reichsmark resp. Schilling en de pasmunten.

zoowel voor de credietinstellingen als voor de rekeninghouders een aanzienlijke belasting en bemoeilijking van het betalingsverkeer.

In beginsel worden door de Schillingwet 60 pCt. van alle inleggingen van vóór 22 December geblokkeerd, terwijl over de resten 20 pCt. gedeeltelijk vrij, gedeeltelijk d.m.v. overschrijving en gedeeltelijk slechts voor bijzondere doeleinden kan worden beschikt. De na 22 December 1945 ingelegde bedragen blijven vrij.

De Schillingwet omvat slechts den geldomloop (bankbiljetten en giraal geld) en niet de „Sachwerte“. Dit beteekende in zooverre een voordeel voor goederenbezitters, dat zij na de inwisseling hun waren tegen vrij geld konden verkoopen, terwijl geldbezitters, alhoewel zij geen vermogensvermindering ondervonden, genoeg moesten nemen met het feit, dat een groot deel van hun bankrekeningen werd geblokkeerd. Tusschen de publicatie van de Schillingwet en het ongeldig verklaren van de bankbiljetten lag een tijd van drie weken. Gedurende deze periode ontstond een sterke vraag naar goederen, hetgeen het economisch leven in vergaande mate verstoorte. Producenten en handelaars hielden, voorzover zij niet, zooals de handel in levensmiddelen, hun zaken regelmatig moesten voortzetten, hun voorraden achter of weigerden eenvoudig betaling in daarna in te wisselen bankbiljetten. Zoo was uiteindelijk ook het bankbiljettenbezit tusschen groot- en detailhandel ongelijkmatig verdeeld.

De beteekenis van de Schillingwet ligt hierin, dat door de inwisseling en de voorloopige blokkeeringsmaatregelen begonnen werd aan de oplossing van de meest dringende monetaire problemen zonder vóór alles definitieve offers, hetzij door „Zusammenlegung“ van bankbiljetten — d.w.z. het in enigerlei vorm verlagen der inwisselingswaarde —, hetzij door gedeeltelijke of totale vermogensbelasting, van de volk te eischen³⁾. Een toekomstige definitieve valutastabilisatie zal echter, met het oog op den troosteloozen economischen toestand van Oostenrijk, het volk als geheel zware offers niet kunnen besparen. Deze offers zijn slechts dan gerechtvaardigd, wanneer zij inderdaad resulteeren in een definitieve stabilisatie of in elk geval in een zoodanige, dat op zijn minst het inflatiegevaar kan worden bezworen.

Algemeen beeld van den huidige monetaire toestand.

Hoewel de huidige bankbiljettencirculatie met bijna 5 milliard Schilling wederom een hoogte heeft bereikt, die nauwelijks meer achterblijft bij de circulatie vlak vóór de Schillingconversie in December 1945, en hoewel ook nu tegenover een groote geldhoeveelheid een zeer bescheiden goederenhoeveelheid staat, valt een gevoelige geldschaarschte waar te nemen. Deze geldschaarschte heeft weliswaar een duidelijke daling van de prijzen op de zwarte markt tot gevolg, maar zij verhindert niet, dat tegelijkertijd de prijzen op de legale markt de vastgestelde grenzen trachten te doorbreken.

Het verschijnsel van de dalende prijzen op de zwarte markt bij een stijgende geldcirculatie kan worden verklaard door de ongezonde verdeling van het geld. Enerzijds zijn groote groepen der bevolking genoodzaakt een proces van „dissaving“ toe te passen om op

³⁾ De door Oostenrijk door de Schillingwet ingeslagen weg loopt parallel met het Belgische geldsaneeringsproces, dat zich op dezelfde wijze — inwisseling der bankbiljetten, vrij geven van een klein bedrag aan biljetten voor de circulatie, gedeeltelijke blokkeering van rekeningen — afwikkelde. De eerste fase in België voltrok zich echter reeds in October 1944 en werd, na geleidelijke deblokkeering, in October 1945 door vermogensbelasting en conversie van tegoeden op geblokkeerde rekeningen in langlopende staatsschuld (munt-saneeringsleening) voorloopig afgesloten. In den tijd tusschen de eerste en de tweede fase is, evenals in Oostenrijk, de bankbiljettencirculatie aanzienlijk gestegen.

de zwarte markt het officieele distributiepakket, dat op den duur het bestaansminimum niet waarborgt, aan te vullen, waardoor de koopkracht van deze groepen steeds verder daalt, anderzijds concentreeren zich groote geldbedragen in de handen van een relatief kleine groep zwarthandelaren, welke bedragen veelal niet bij de banken worden gedeponereerd.

Dit proces, dat zich buiten de sfeer der banken afspeelt en ten deele de slechts geringe bankomzetten verklaart, heeft de normaal bestaande verhouding tusschen chartaal en giraal geld sterk beïnvloed. Vóór 1938 was de omvang van het giraal geld ongeveer vier maal grooter dan die van het chartaal geld, thans is de hoeveelheid chartaal geld (met inbegrip van het vrije girotegoed bij de Nationale Bank) zelfs grooter dan het totale vrije giraalgeldvolume bij de banken.

Zoowel deze verhouding als de omvang en de verdeling der bankbiljettencirculatie zullen bij de definitieve sanering van de Oostenrijksche valuta mede in oogenschouw moeten worden genomen.

BOEKAANKONDIGING.

„*Sociaal Maandblad*” en „*Arbeid*”, 1 Juli 1946, eerste jaargang, nummer 1, uitgegeven bij N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn.

Deze twee nieuwe tijdschriften zijn gewijd aan vraagstukken van arbeidsrecht, arbeidsmarkt, werkloosheidsbestrijding, werkloosheidsverzekering, wachtgeldregeling, werkverruiming, sociale verzekering, arbeidsbescherming, loonvorming en andere arbeidsvraagstukken in binnen- en buitenland.

Het „*Sociaal Maandblad*” draagt daarbij een wetenschappelijk karakter, het Maandschrift „*Arbeid*” is een orgaan voor de practijk van bovengenoemde vraagstukken. Beide periodieken worden als één geheel beschouwd en hebben dezelfde redactie.

ONTVANGEN BOEKEN EN BROCHURES

BOEKEN.

Vreemdelingenverkeer door J. Nikerk, Noorduyn's Wetenschappelijke Reeks, No. 27. Gorinchem, 1946. 294 blz., prijs f 6,90.

Geleide Economie door Mr. Dr. A. A. van Rhijn, D. A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V., Den Haag, 1946. 109 blz., f 3,25 gebonden.

De administratie van industriële ondernemingen door S. A. de Vries. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn. 222 blz., prijs f 8,75.

Kostprijs en tarief bij electriciteit, dissertatie van J. M. E. M. A. Zonnenberg. Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Utrecht 1946, 146 blz.

BROCHURES.

Maandblad „Gemeente Financien”. Redactie-adres: Paleisstraat 5, Den Haag. Uitgave: Vereniging van Nederlandsche Gemeenten. 1e jaargang no. 1, September 1946, 20 blz.

De bank en het publiek, uitgegeven door de Hollandse Bank-Unie N.V., Amsterdam, 1946, 62 blz.

Rapport aangaande de wenschelijkheid eener verdere ontwikkeling van het bouwkaswezen in Nederland en aangaande de wenschelijkheid van het in het leven roepen eener wettelijke regeling betreffende de bouwkaspen, uitgebracht aan Z. Exc. den minister van Financiën door de Staatscommissie, ingesteld in de maand Juni 1943 door den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken, Den Haag, Algemeene Landsdrukkerij, 1945, 158 blz., prijs f 5.

(Zie vervolg op blz. 694)

GELD- EN KAPITAALMARKT.

In de afgelopen week nam de verruiming op de geldmarkt, grotendeels veroorzaakt door het niet verlenen van vervallen schatkistpapier, verder toe. De beleeningen bij De Nederlandsche Bank bereikten weer het min of meer normale peil van f. 156 miljoen, terwijl de tegoeden der banken bij de centrale bank met f. 5 miljoen toenamen tot f. 66 miljoen. Opmerkelijk was de vermindering van den buitenlandschen wisselvoorraad met f. 34 miljoen, zoodat de deviezenbehoefte blijkbaar groot was. Hier tegenover stond een vermindering der vrije saldi van „anderen” met f. 28 miljoen; in hoeverre verband bestaat tusschen deze beide mutaties kan moeilijk worden beoordeeld.

In verband met de grootere ruimte op de geldmarkt kwam in de disconto's eenige verlaging tot stand. Driemaandspromessen werden gevraagd tegen $1\frac{1}{16}$ pCt., viermaandspapier werd tegen $1\frac{1}{8}$ pCt. verhandeld, en halfjaarspapier werd tegen $1\frac{3}{8}$ pCt. aangeboden. Bij de langere termijnen kwam zeer weinig verandering in den rentestand.

De regeling voor de verhandeling van Amerikaansche fondsen, waarop in het voorgaande overzicht reeds de aandacht werd gevestigd, is thans voor dollarobligaties tot stand gekomen. Deze zullen te Amsterdam en Rotterdam door de effectenhandelaren binnen twee weken na verkregen certificatie voor eigen rekening mogen worden gekocht, mits zij de verplichting op zich nemen de stukken daarna binnen 14 dagen in Amerika door te verkoopen. De mogelijkheid om rechtstreeks in New York te verkoopen binnen één maand na verkregen certificatie blijft bestaan.

Met deze nieuwe regeling, waarvan het resultaat voor den Nederlandschen deviezenvoorraad gelijk is aan de voorgaande, is in ieder geval bereikt, dat hier te lande voor dollarobligaties koersen tot stand komen en worden gepubliceerd, zoodat het publiek de zoo noodzakelijke voorlichting kan verkrijgen. Op 18 October zou met den binnenlandschen handel in deze fondsen worden begonnen, maar technische moeilijkheden hebben dit verhinderd.

Het koersverloop ter beurze van Amsterdam was in de afgelopen week verdeeld. Binnenlandsche fondsen kwamen over het algemeen aan het einde der week op ongeveer hetzelfde koersniveau na diverse schommelingen, maar Indische fondsen konden het koersniveau van de voorgaande week zeer goed handhaven, of zooals bij de H.V.A. een krachtige koersstijging boeken. De gesloten wapenstilstand in Indië vormde hiervoor ongetwijfeld een belangrijken stimulans. Aandeelen Koninklijke wisten zich na de zeer sterke koersdaling aan het einde der vorige verslagweek goed te herstellen door op 14 October 1946 tot 354 te stijgen, maar zij konden dit niveau niet ten volle handhaven en daalden weer tot 347.

Tot slot vermelden wij de koersen van eenige belangrijke fondsen op onderstaande data.

	11 October 1946	18 October 1946	
Amsterdamsche Bank	122	121 $\frac{1}{2}$	
A.K.U.	126 $\frac{5}{8}$	127 $\frac{1}{2}$	G.B.
Lever Bros. Unilever C.v.A.	255 $\frac{1}{2}$	255	
Philips Gem. b.v.A.	289 $\frac{1}{2}$	299	G.B.
Koninklijke Olie	336	347	
H.A.L.	138 $\frac{1}{2}$	137 $\frac{1}{2}$	
H.V.A.	250 $\frac{1}{2}$	263	G.B.
Deli Maatschappij C.v.A.	143	149 $\frac{3}{4}$	
Amsterdam Rubber	164 $\frac{1}{2}$	167	
Billiton II	—	352	

Bestrijding der werkloosheid in haar oorzaken en gevolgen
door Dr. Ir. J. G. J. C. Nieuwenhuis. Opmerkingen
over de Voorloopige Nota van een door het bestuur
van de Stichting van den Arbeid ingestelde com-
missie tot bestudeering van het vraagstuk der
wettelijke regeling eener werkloosheidsverzekering.
Kon. Ned. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants,
Schiedam, Juli 1946, 24 blz.

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 14 October 1946.

Activa.

Wissels, promessen en schuldbrieven in disconto	Hoofdbank f —) Bijbank —) Agentsch. „ 70.239,05)	f 70.239,05
---	---	-------------

Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven, door de Bank gekocht (art. II, 1e lid, sub 3 van de Bankwet 1937 j^o art. 4 van het Koninklijk besluit van 1 October 1945, Staatsblad No. F 204)

Beleeningen: (incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand)	Hoofdbank f 145.000.993,72) Bijbank „ 1.262.874,45) Agentsch. „ 10.031.332,13)	f 156.295.200,30
--	---	------------------

Op effecten, enz.	f 155.502.977,30)	
Op goederen en ceelen	792.233,—)	f 156.295.200,30 ¹⁾

Voorschotten aan het Rijk (art. 16 van de Bankwet 1937)	—	
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 699.120.624,68	
Zilveren munt, enz.	1.068.037,16	f 700.188.661,84

Papier op het buitenland	f 4.430.806.330,03	
Tegood bij correspondenten in het buitenland	88.322.360,15	
Buitenlandse betaalmiddelen	15.337.799,43	f 4.534.466.489,61

Belegging van Kapitaal, Reserves en Pensioenfonds	70.401.418,46	
Gebouwen en inventaris	3.000.000,—	
Diverse rekeningen	25.489.390,79	f 5.489.911.400,05

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—	
Reservefonds	12.377.412,28	
Bijzondere reserve (winst herwaardeering goudvoorraad per 2 Juli 1945)	209.277.096,67	
Andere bijzondere reserves	76.798.079,95	
Pensioenfonds	15.437.109,54	
Bankbiljetten in omloop (oude uitgifte)	261.428.545,—	
Bankbiljetten in omloop (nieuwe uitgifte)	2.552.103.605,—	
Bankassigaties in omloop	285.086,05	
Rekening-courant saldo's:		
's Rijks Schatkist	f 1.252.708.956,73	
's Rijks Schatkist: speciale rekening	110.402.500,—	
Geblokkeerde saldo's van banken	66.012.296,76	
Geblokkeerde saldo's van anderen	51.273.966,23	
Vrije saldo's	651.227.658,32	f 2.131.625.378,04

Diverse rekeningen	210.579.087,52	f 5.489.911.400,05
--------------------	----------------	--------------------

¹⁾ Waarvan schatkistpapier rechtstreeks door de Bank in disconto genomen	f —
²⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad no. 99)	42.165.200,—
Circulatie der door de Bank namens den Staat in het verkeer gebrachte muntbiljetten	151.308.179,—

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen	Wissels, prom. enz., open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen	Totaal activa	Totaal opeisb. schulden
1/4 Oct. '46	5.234.655	181.855	5.489.911	4.945.443
7 „ '46	5.268.469	181.772	5.523.641	4.979.566
30 Sept. '46	5.301.353	214.962	5.591.008	5.065.272
23 „ '46	5.244.806	185.572	5.511.271	4.980.246
16 „ '46	5.251.692	188.547	5.525.955	5.002.357
9 „ '46	5.219.254	200.071	5.505.041	4.982.320
2 „ '46	5.232.544	193.190	5.511.456	4.988.820
26 Aug. '46	5.244.443	197.597	5.514.865	5.004.781
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Saldo Rijk R/C (D/C)	Geblokkeerde saldi van banken	Bankassigaties in diverse rekeningen
17 Oct. '46	2.813.532 ¹⁾	2.131.625	C1.363.141	66.012	210.864
7 „ '46	2.816.541 ²⁾	2.162.882	C1.378.333	55.297	210.320
30 Sept. '46	2.816.072	2.249.069	C1.388.748	52.073	191.893
23 „ '46	2.755.788	2.224.288	C1.378.114	64.209	197.223
16 „ '46	2.765.997	2.236.330	C1.422.543	51.677	189.656
9 „ '46	2.776.246	2.205.929	C1.373.895	100.077	188.976
2 „ '46	2.785.876	2.202.936	C1.226.400	108.391	188.876
26 Aug. '46	2.740.335	2.264.202	C1.433.377	78.115	176.382
6 Mei '40	1.158.613	225.174	22.962		10.230

¹⁾ waarvan nieuwe uitgifte f 2.552.104.²⁾ „ „ „ f 2.554.978.NATIONALE BANK VAN BELGIË.
(Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Totaal van goudvoorraad ¹⁾	Buitenlandse deviezen	Papier op België	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel- en pasmunt	Vorderingen op den Staat
17 Oct. 1946	31.783	4.392	3.713	230	1.095	49.842
10 „ 1946	31.768	4.701	3.801	249	1.067	50.402
3 „ 1946	31.789	3.709	3.747	271	1.038	50.477
26 Sept. 1946	31.655	3.720	2.928	196	1.036	49.887
19 „ 1946	31.952	3.726	2.860	237	997	50.132
12 „ 1946	32.212	3.820	2.572	213	926	50.507
5 „ 1946	32.177	3.963	2.952	186	930	50.487

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa ¹⁾	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi van de Schatkist	van anderen	Besluitwet van 6 Oct. '44 ²⁾
17 Oct. 1946	641	157.035	71.726	5	3.639	673
10 „ 1946	642	157.963	72.273	3	3.973	714
3 „ 1946	642	157.009	72.395	3	4.395	718
26 Sept. 1946	642	155.403	71.292	2	3.886	723
19 „ 1946	642	155.881	71.580	5	4.063	725
12 „ 1946	642	156.261	72.011	6	4.006	727
5 „ 1946	642	156.666	72.254	2	4.167	730

¹⁾ Waarvan 10.493 miljoen francs. onbeschikbaar goudsaldo na herwaardeering van den goudvoorraad. (Besluitwet no. 5 van 1-5-1944).²⁾ Waaronder begrepen de post „Emissiebank te Brussel”, ten bedrage van 64.597 miljoen francs.³⁾ Deze post omvat: oude biljetten over te boeken op tijdelijk onbeschikbare of geblokkeerde rekeningen en niet aangegeven oude biljetten.BANK VAN ENGELAND¹⁾.

(Voornaamste posten in miljoenen ponden).

Data	Metaalvoorraad	Govt. debts and securities	Fiduciary issue	Biljetten in circulate	Biljetten in Banking Dept.
30 Aug. '39	263,0	295,8	300	529,5	33,5
14 Juni '45	0,2	1.299,3	1.300	1.276,0	24,2
9 Oct. '46	0,2	1.399,2	1.400	1.361,8	38,4
16 Oct. '46	0,2	1.399,3	1.400	1.362,5	37,8

Data	Gouden en zilveren munten	Govt. securities	Other securities		Deposits		
			Disc. and advances	Securities	Totaal	Public deposits	Banken
30 Aug. '39	0,7	113,1	6,4	24,6	160,2	31,1	90,1
14 Juni '45	1,2	235,5	4,5	13,9	261,6	8,4	201,4
9 Oct. '46	1,1	280,5	11,2	17,3	330,9	10,4	267,6
16 Oct. '46	1,0	287,2	9,2	16,3	333,8	17,4	260,0

¹⁾ De laatst gepubliceerde cijfers in „E.-S.B.” (van 18 December 1940) betreffen de posten over 11 December 1940.

FEDERAL RESERVE BANKS¹⁾.
(Voornaamste posten in miljoenen dollars).

Data	Metaalvoorraad		Other cash	U.S. Govt. securities
	Totaal	Goudcertificaten		
3 Dec. 1941	20.805	20.553	236	2.184
7 Juni 1945	18.357	17.442	247	20.896
3 Oct. 1946	18.095	17.314	287	23.555
10 Oct. 1946	18.122	17.342	280	23.502

Data	F.R.-biljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Govt.	Memberbanks
3 Dec. 1941	7.730	15.108	320	13.178
7 Juni 1945	22.860	17.350	352	15.432
3 Oct. 1946	24.482	17.568	357	16.166
10 Oct. 1946	24.552	17.422	482	16.019

¹⁾ De laatst gepubliceerde cijfers in „E.-S.B.“ (van 13 November 1940) betreffen de posten over 6 October 1940.

BANK VAN FRANKRIJK¹⁾.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaalvoorraad	Disconto's en voorschotten	Voorschotten aan den Staat		
			Vaste	Schatkist	Bezettingskosten Duitschland
31 Aug. 1939	97.893	27.080	30.577	5.466	—
31 Mei 1945	75.151	26.443	54.508	19.750	426.000
26 Sept. 1946	94.817	98.026	59.450	28.100	426.000
3 Oct. 1946	94.817	101.538	59.450	35.100	426.000

Data	Bankbiljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Staat	Diversen
31 Aug. 1939	142.359	21.341	1.252	18.038
31 Mei 1945	549.855	51.093	773	50.320
26 Sept. 1946	667.567	54.634	804	53.834
3 Oct. 1946	681.150	52.648	719	51.929

¹⁾ De laatst gepubliceerde cijfers in „E.-S.B.“ (van 5 Juni 1940) betreffen de posten over 9 Mei 1940.

◆ **Beschikbare krachten** ◆

H.H. Werkgevers! Een ambitieuze algemeen ontwikkelde actieve en besch.

jongeman

25 jaar, zag zich gaarne gepl. op een verantwoordelijken post in het bedrijfsleven, liefst in Amsterdam. Gedipl. en bekend met boekhouding, moderne talen en bedrijfs-efficiency. Gewend met veel tact leiding te geven aan groot personeel. Pr. ref. Stud. M.O. Econom. In het bezit van rijbewijs A en B. Gaarne accepteert hij Uw uithoeding voor een pers. onderhoud onder no. 712 Bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

economisch doctorandus

34 jaar, 10-jarige ambt. praktijk op monetair-, accountants- en fiscaal gebied, commercieel aangelegd, zoekt werkring welke verbetering beteekent en perspectieven opent; buitenland geen bezwaar. Gedacht wordt aan secretaris, vertrouwensman of verbindingsman der directie v. e. groote handels. of industr. ond., bank e. d. Desgewenscht referenties. Discretie wederzijds. Brieven gaarne onder no. 710 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Jurist

30 jaar ervaring op gebied van scheepvaart en handel, organisatorische aanleg, moderne talen vlot spr. en schr., kennis van Spaansch en Maleisch, gr. alg. ontwikkeling, bereisd, zoekt verantw. werkring in binnen- of buitenland, bijv. als secretaris of lid der directie bij transport- of handelsonderneming, of scheepvaart Mij. Brieven onder no. 713 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Accountant

lid NIVA, 33 jaar, met jarenlange ervaring, waarvan de laatste 4 jaren als firmant van Rotterdamsch Accountantskantoor
ZOEKT VERANDERING VAN WERKKRING
per 1 Januari a.s. of later, hetzij in vrij beroep (associatie of medewerker), als intern accountant, of op andere wijze.
Brieven, welke met discretie behandeld zullen worden, onder No. 714 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

◆ **Vacatures** ◆

Groot Accountantskantoor, gevestigd te Amsterdam en Den Haag, vraagt

2 ACCOUNTANTS
en
EENIGE GEVORDERDE
1e EN 2e ASSISTENTEN

Brieven met uitvoerige gegevens omtrent opl. en vroegere werkring onder no. 711 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

De Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal-fabrieken N.V. te IJmuiden vraagt voor haar Commer-ciele Afdeling

een prima kracht

leeftijd 28—35 jaar, met behoorlijke kennis van de moderne talen. Brieven met uitvoerige beschrijving levensloop en opleiding worden, vergezeld van een recente foto, uiterlijk 8 dagen na plaatsing dezer ad-vertentie ingewacht bij de Sociale Afdeling Blijen-hoeve.

Deskundig medewerker

in staat zelfstandig alle belastingzaken te behandelen gevraagd door Belastingconsultatiebureau te Amster-dam, waaraan reeds meerdere deskundigen zijn ver-bonden. Bij voorkeur (oud-) Inspecteur der Dir. Belastingen. Aanvangssalaris f 7000.— Zeer goede vooruitzichten. Uitvoerige brieven onder no. 715 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

MAAKT GEBRUIK van de rubriek „Vacatures“ voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies.

Cursus Moderne
Bedrijfsadministratie

Half October is een spoedcursus aange-vangen, die opleidt voor het **Practijkexamen** **Moderne Bedrijfsadministratie** der Asso-ciatie, in Juli 1947 af te nemen.

Vermeldt op Uw aanvraag voor prospectus: **Spoedcursus**

Secretariaat:

Beursgebouw - Kamer 321 - Rotterdam

Dr. J. R. A. BUNING
**DE BELEGGINGEN DER BIJZONDERE SPAAR-
BANKEN IN NEDERLAND**

Publicatie No. 32
van het Nederlandsch Economisch Instituut
PRIJS F 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden van het N. E. I. f 2.75;
bestellen bij het N. E. I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: De Erven F. BOHN N.V. — Haarlem

„HOLLANDIA”

HOLLANDSCHE FABRIEK VAN MELK-
PRODUCTEN EN VOEDINGSMIDDELEN N.V.

HOOFDKANTOOR TE
VLAARDINGEN

N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE

Boekelo · Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

rijnlandsche
betonbouw maatschappij n.v.

nieuwe plantage 29 - delft - tel. 2685

N.V. Louis Dobbelmann
Waddinxveen

KOFFIE

THEE

STORK

HENGELO

MODERNE
LAND- EN
SCHEEPS-
INSTALLATIES

**N.V. LANKHORST
TOUWFABRIEKEN**

SNEEK TEL. 3041-3042

SPINNERIJ—TOUWSLAGERIJ SEDERT 1803

Juist nu bieden de Watson machines, behorende tot het Hollerith-systeem. U de mogelijkheid op efficiënte en snelle wijze dié administratieve voorlichting te geven, welke voor den wederopbouw van het Nederlandsche Bedrijfsleven noodzakelijk is.

Onze afdeling Organisatie is paraat om U een alleszins deskundig advies omtrent de oplossing van Uw administratieve en organisatorische problemen voor te leggen.

Het is mogelijk, zij het in beperkte mate, op korten termijn weer Watson machines (Hollerith-systeem) te leveren.

„WATSON Bedrijfsmachine Maatschappij N.V.
Frederiksplein 34. Amsterdam-C — Telefoon nrs: 33406, 33656, 31856

**BESCHOUWINGEN OVER
EEN TOLONIE TUSSEN NEDERLAND EN
BELGIË - LUXEMBURG**

door D. C. RENOÏY

Publicatie No. 3

van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS F 8.40*

(Prijs voor leden en donateurs van het N. E. I. f 6.—;
bestellen bij het N. E. I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: De Erven F. BOHN N.V. — Haarlem

N.V. LEVENSVZERKERING-MIJ.

**DE
ARNHEM**

LEVENSVZERKERING

BOVENBERGSTRAAT 7

ARNHEM

Huygen & Wessel c.v.

**VERWARMING
VENTILATIE
LUCHTBEHANDELING**

Amersfoort - Amsterdam
Apeldoorn - Rotterdam - Leeuwarden